

Practicaale verhandeling over de ongemakken der tanden, geschied tot een vervolg van de Natuurlyke historie der tanden

<https://hdl.handle.net/1874/210441>

PRACTICAALE VERHANDELING.

OVER DE

ONGEMAKKEN

DER

TAN DEN.

qcc.

ODU 3065

Dontz 179. C.

PRACTICAALE VERHANDELING
 OVER DE
 ONGEMAKKEN
 DER
 T A N D E N,

GESCHIKT TOT EEN VERVOLG
 VAN DE

NATUURLYKE HISTORIE DER TANDEN,
 DOOR DEN HEERE

J O H A N H U N T E R,

BUITENGEWOON HEELMEESTER VANDEN KONING VAN ENGE-
 LAND, EN LID VAN DE KONINGLYKE MAATSCHAPPY.

UIT HET ENGELSCH VERTAALD

DOOR

P I E T E R B O D D A E R T,

M E D. D O C T O R,

OULDRAAD DER STAD VLISINGEN, LID VAN DE KEIZERLYKE
 ACADEMIE DER NATUUR-ONDERZOEKERS, VAN DE HOL-
 LANDSCHE MAATSCHAPPY DER WETENSCHAPPEN TE
 HAARLEM, VAN HET ZEEUWSCHE GENOODSCHAP
 DER WETENSCHAPPEN TE VLISINGEN, DER
 PROVINTIALE SOCIETEIT TE UTRECHT EN DER
 NATUUR-ONDERZOEKERS TE BERLIN.

IN GRAVENHAGE,

BY J. H. MUNNIKHUIZEN,
 ED. C. PLAAT, IN COMP. 1780.

A A N D E N

WEL-EDELEN HOOG-GELEERDEN HEERE

D E N H E E R E

GUALTHERUS VAN DOEVEREN,

M E D: D O C T O R.

Hoogleeraar in de Genees- en Heelkunde op 's lands Hooge Schoole

te Leyden, Consulteerend Lyf-Artz van zyne Hoog Vorstelyke

Doorlugtigheid, den Prinse van Oranje en Nassau enz. enz.

Lid van verscheiden Vaderlandsche en Buitenlandsche

Genoodschappen.

WORD DEZE VERTAALING

TEN BLYKE VAN WAARE VRINDSCHAP EN HOOGAGTING:

OPGEDRAAGEN.

DOOR

ZYNER WELED: HOOGGEL.

DIENSTWILLIGEN-DIENAAR.

P. BODDAERT.

V O O R R E D E.

De Heer HUNTER in het jaar 1772 zyne *Natuurlyke Historie der Tand*en uitgegeeven hebbende, heb ik dezelve, ten verzoeke van den Boekverkoper BLUSSE, uit het *Engelsch* in het *Latyn* en *Hollandsch* in het jaar 1773 vertaald uitgegeeven; In het voorleden jaar, liet de geleerde schryver, zyne *Practicaale Verhandeling over de ongemakken der Tand*en, als een aanhangsel op dat werk volgen, het geen ik thans ook in een *Hollandsch* kleed getooid der *Vaderlandsche Heelkunde* aanbiede, met zo veel te meer vertrouwen van eene gunstige aanneeminge, wyl onze Landgenooten een voornaam werk in dit gedeelte der Heelkunde misfen, en de gebreken der Tanden veel aan omzwervende Kwakzalveren en Jooden overgelaaten worden; een volk dat zonder grondige kundigheden alleen door eene zekere handigheid in het uittrekken der Tanden, zich een vertrouwen by het onkundig gemeen weet te verwerven, ten koste van brave en bekwaame Heelmeesters, die dus genoodzaakt worden, om dit stuk der Heelkunde aan die marktschreeuwers over te laten, en dikwyls geroepen worden, om dat gene te herstellen, dat door onkunde en zwetzery bedorven is. Er was derhalven eene beoëffende Verhandeling nodig, om de ziekten en ongemakken der Tanden, grondig te kennen, en dus op eene bekwaame wyze te geneezen; en ten deezen einde vertrouw ik, dat dit werk mynen Land-
ge-

genooten niet onaangenaam zyn zal. Ik heb ter opheldering van des fchryvers gevoelens en gezegdens, eenige weinige aanmerkingen er by gevoegd, die ik zeer zoude hebben kunnen vermeerderen, doch dan zoude de in het Koper gebragte afbeeldingen van werktuigen, die ten dezen einde in de *Heelkunde* van gebruik zyn, het werk merkelyk in prys bezwaard hebben, om welke reede ook de Boekverkoopers geraaden vonden, het zelve alleen in het *Hollandsch* uit te geven, met agterlating der Latynfche vertaaling, als die by onze Hollandsche Heelmeesters van weinig gebruik is. Ik heb verder in deze Vertaaling verfcheiden Konstwoorden nodig geoordeeld te behouden, als welke by onze Heelmeesters beter bekend zyn, dan de egte Hollandsche Vertaalingen; in welke men zich dikwyls, wyl er geen eigen woorden voor zyn, met langwylige omfchryvingen zoude moeten behelpen. Verder heb ik den fchryver woordelyk trachten te volgen.

I N L E I D I N G.

De aangelegendheid der Tandén is zodanig, dat zy onzen aandagt ter hoogsten waardig zyn, zo wel ten opzichte van derzelyver behoudenis, wanneer zy gezond zyn, als ten opzichte van de wyze der herstelling, wanneer zy door eene ziekte aangedaan zyn. Zy vereisfchen deze opmerkzaamheid voor hun behoud, niet alleen als noodzaakelyke werktuigen voor het Ligchaam, maar ook ten opzichte van de andere Deelen, met welke zy verbonden zyn; want ongemakken der Tandén zyn bekwaam, om ongemakken in de nabuurige Deelen te veroorzaaken, die dikwyls zeer ernstige gevolgen hebben, gelyk uit deze volgende Verhandeling blyken zal.

Iemand mogt in den eersten opflag denken, dat de ziekten der Tandén zeer eenvoudig zyn, even als die, welke in elk ander beenagtig deel van ons Ligchaam plaats hebben, doch de ondervinding toont het tegendeel; wyl de Tand byzonder in zyn samenstel is, en in sommige andere omstandigheden heeft hy ook ziekten, die hem alleen eigen zyn. Deze ziekten in het afgetrokkene beschouwd, zyn inderdaad eenvoudig, maar door de betrekkingen, die de Tand op het Ligchaam in het algemeen heeft, en tot de Deelen, met welke zy onmiddelyk verbonden zyn, worden dezelve zeer ingewikkeld. De ongemakken welke uit die der Tandén voort vloeijen zyn van verscheiden soorten, gelyk Abcesen, doorgevreeten Beenderen, enz. veele van welken hoofdzakelyk haaren oorsprong uit de Tandén hebben; deze zyn meestal meerder het onderwerp der Heelkunde, dan van den Tandmeester, die zich zelve verlegen zoude vinden, in de gevallen, in welken een Abces of gecariëerd (doorgevreeten) Been aan de wang, of eenig ander afgelegd deel, voorkwam. Alle de ongemakken der Tandén, welke zy gemeen hebben met andere Deelen van het Ligchaam, moeten aan den Arts of Heelmeester overgelaaten worden; maar zulke, die de Tandén, en hun verband met andere Deelen eigentlyk aangaan, behooren aan den Tandmeester.

Het is thans myn oogmerk niet, alle de ongemakken op te tellen, die zulke Toevallen kunnen voortbrengen, welke de Tandén kunnen verdagt maaken; want de kaakbeenderen kunnen door alle soorten van ongemakken aangedaan worden. Ik zal my derhalven alleen bepaalen tot de ongemakken van

de Tanden, van het Tandyleesch en de Tandkasfen, welke Deelen een naauw verband onderling hebbende, ook hunne ongemakken eigentlyk aan des Tandmeesters zorg behooren. Ik zal evenwel eenigzints in de gemeene Heelkunde moeten intreedden; niet om den Tandmeester diep in dezelve in te leiden en hem tot stoffen te brengen, van welke hy kan ondersteld worden, geene vaste kennis verkreegen te hebben.

Op dat de Lezer een volkomen Denkbeeld hebben zoude van het gene zal volgen, is het voor hem nodig, dat hy vooraf de ontleding en het gebruik van elk Deel van den Tand beschouwe en begrype, gelyk dezelve in myne Natuurlyke Historie der Tanden verklaard is, en tot welke ik dikwyls zal verplicht zyn mynen Lezer te verzenden.

Zonder deze voorafgaande kennis, zou de Tandmeester dikwyls verlegen zyn in verscheiden ongemakken en toevallen, die hier zullen gemeld worden, en veele gemeene Dwaalingen behouden, die hy door de Verkeering met het onweetend gemeen mogte hebben ingezoogen, of door het leezen van Boeken, in welke de ontleding en natuurkundige ontleding (Physiologie) van de Tanden, zonder genoegzaame kennis van het onderwerp behandeld zyn.

Welke van de naast aan leggende Deelen eigentlyk aangedaan zyn mogen, lyden de Tanden het meest, en geene van die deelen kunnen ongemak lyden, zonder aan de Tanden zulke ziekelyke uitwerksels mede te deelen, die strekken om dezelve te verderven.

I N H O U D
D E R
H O O F D S T U K K E N.

I. H O O F D S T U K. OVER DE ZIEKTENS DER TANDEN EN DERZELVER GEVOLGEN.	
I. A F D E E L I N G.	
<i>Het Bederf van de Tand en uit verrotting ont- spruitende.</i>	Pag. 1.
II. A F D E E L I N G.	
<i>Het bederf van den Tand, door ontblooting.</i>	14
III. A F D E E L I N G.	
<i>Zwelling der Klaauw van den Tand.</i>	16
IV. A F D E E L I N G.	
<i>De verzweeringen van het Tandvleesch.</i>	17
V. A F D E E L I N G.	
<i>Uitwasfen van het Tandvleesch.</i>	22
VI. A F D E E L I N G.	
<i>Diepe verzweeringen in het Kaakbeen.</i>	23
VII. A F D E E L I N G.	
<i>Verzweeringen van de Holligheid van het Kaak- been. (Antrum Maxillare.)</i>	25
*** ₂	11.

INHOUD DER HOOFDSTUKKEN.

II. HOOFDSTUK.	
OVER DE ONGEMAKKEN DER TANDKASSEN EN DERZEL- VER GEVOLGEN.	27
III. HOOFDSTUK.	
OVER DE ONGEMAKKEN VAN HET TANDVLEESCH.	
I. AFDEELING.	
<i>De Scorbut in het Tandvleesch.</i>	32
II. AFDEELING.	
<i>De eeltagtige dikte van het Tandvleesch.</i>	34
IV. HOOFDSTUK.	
VAN DE ZENUW-PYNEN IN HET KAAKBEEN.	35
V. HOOFDSTUK.	
OVER DE VREEMDE STOFFE OP DE TANDEN.	36
VI. HOOFDSTUK.	
OVER DE ONREGELMATIGHEID DER TANDEN.	41
VII. HOOFDSTUK.	
VAN DE ONREGELMATIGHEDEN TUSSCHEN DE TANDEN EN HET KAAKBEEN.	46
VIII. HOOFDSTUK.	
OVER DE ONDERKAAK.	47
IX. HOOFDSTUK.	
OVER HET TANDTREKKEN.	48
GEVALLEN.	65
	I.

I. HOOFDSTUK.
OVER DE
ZIEKTENS DER TANDEN.
EN
DERZELVER GEVOLGEN.

I. AFDEELING.

*Het Bederf van de Tand en uit verrotting ont-
spruitende.*

DE gemeenste Ziekte der Tand en voor welke zy het meest bloot-
staan is zulk een ongemak, dat den naam van versterfing (*Mortifica-
tie*) fchynt te verdienen; maar fomtyds is 'er nog meer by, want het enkel ver-
sterf van dit deel zoude van weinig uitwerking zyn, wyl men ondervind, dat
de Tand na hun versterf niet verrotten; en dus ben ik van gevoelen, dat
'er geduurende het leeven eene werking in is, die eene verandering in het
zieke deel te weeg brengt; deze moet altoos van buiten in een klein gedeel-
te van het Ligchaam van den Tand beginnen, en vertoon zich gemeen-
lyk in het eerst als een dof wit vlakje, het welk gebooren word, uit het
losgaan van het emailleerzel, wanneer het zyne regelmatige en cristallyne
Natuur verliest, en tot eenen staat van Poeder gebragt word; wanneer het
famenweefzel verbrooken word; het welk dergelyke uitwerkingen voort-
brengt als tot Poeder gestooten Cristal: wanneer dit nu weg is, staat het
beenagtig deel van den Tand bloot; (a) en wanneer het ongemak dit deel aan-
ge-

F (a) Dit ongemak van den Tand word in het Latyn *Caries* genoemd, en word door de Tandmeesters
in verscheiden foorten verdeeld: de ergste dezer is de *Caries profunda*, of het *invreetend bederf*:
A de

HET BEDERF VAN DE TANDEN

gegreepen heeft, gelykt het in het algemeen naar een donker bruin vlakje. Soms echter is 'er geen verandering van verw, en dit maakt, dat de ziekte niet bemerkbaar is, voor dat 'er eene aanmerkelyke Holligheid in den Tand gekomen is. Het verstorven Deel is meest rond, maar niet altoos, want deszelfs byzondere gedaante hangt meer af van de plaats van welke het begint, dan van eenige andere omstandigheden. Het is dikwyls aangemerkt, dat de holle Deelen van de bovenzijde der Kiezen, in hun uiterlyk aanzien naar eene spleet gelyken, die met eene zeer zwarte Stoffe gevuld is.

In de *Voortanden* begint het ongemak gemeenlyk dicht by den Hals van den Tand, en het schupsgewyze uitsteekfel de Holligheid verbreedende, loopt dwars door het zelve deel van den Tand, welk dezelve meest in tweeën verdeelt: wanneer zulk een aangestookten Tand los staat, is dat ongemak veroorzaakt, door dien deszelfs Ligchaam afgebrooken is.

Wanneer dit ongemak het beenagtig Deel aandoet, schynt het eerst het aardagtige te verderven, want het beenagtige word al zagter en zagter, tot dat het ten laatsten zo zagt is, dat men 'er met eene speld door kan steecken, en wanneer deze Stoffe droog word, splyt zy gelyk drooge kley.

Het begint somtyds, aan de binnenzijde van den Tand, maar dit gebeurt zelden (*b*). In zulk een geval, worden de *Tanden* glanzig zwart, want de donkere Coleur kan door het bekleedzel van den Tand gezien worden, en men vind geene opening, die naar die Holligheid heenen leid.

Deze zwartheid is zelden meer dan een gedeelte van het aangedaan of verstorven beenagtig deel; schoon het dikwerf gebeurt, dat het overblyvende Deel van den Tand alleen sterft. In welk eenen toestand het eene verw kan aanneemen.

Doch het is gemeenlyk aan de buitenste oppervlakte, en dan kan men zich vleijen, dat 'er geen groot ongemak van komen zal, maar de poging ter versterking gaat al dieper en dieper, tot dat zy op het laatst tot in de Holligheid komt en de versterking van den Tand volgt. Deze versterking is gemeen aan yder deel van den Tand, maar in de meeste andere deelen, is de geneigtheid tot versterking aan de gesteldheid te wyten, welke verbeterd zynde, houd deze gesteldheid tot ziekte op. Maar dezelve plaatselyk zynde, en dat zulks zichtbaar is, is het buiten onze magt om dezelve tegen te gaan. Wanneer dezelve zo verre is, dan maakt het bederf eenen grooten voortgang, en is gelyk aan die gevallen, in welke

deze maakt die groote pynen, die zomtyds den Lyder noodzaaken den Tand te doen trekken,
BODDAERT.

(*b*) De groote hardheid der *Tanden*, zoude dezelve minder aan ongemakken moeten onderhevig maken, en die *Beenderen* eer aandoen, dan alle andere *Beenagtige* deelen, want hun samenweefzel is veel digteren dus hunne *Vaten* kleiner, maar dit zelfs geeft aanleiding tot hun bederf, daar

ke het bederf in de Holligheid begint; want wyl dan de geheele Holligheid van den Tand tot bederf geschikt is, en deze eene grooter oppervlakte heeft, dan die waarop het ongemak te vooren werkte, groeid ook het ongemak in dezelve Evenredigheid: eindelyk word de binnenste Stoffe van den Tand weggevreeten, zo dat 'er niets dan eene dunne Korst overgelaaten word, die gemeenelyk door het kauwen afbreekt, en 'er dus eene grooter en wyder opening gemaakt word, en de geheele Holligheid ligt met 'er Tyd bloot.

Het buisje in den wortel van den Tand, is zo sterk niet aangedaan; het schupsgewyze uitsteekzel schynt het tegen te houden; want wy vinden zeer zelden een' wortel, die zo ver uitgehold is, dat zy de gedaante van een' stomp gekreegen heeft; ja somtyds schynt de wortel gezond, schoon het Ligchaam van den Tand meest vernield is: Hieruit maak ik op, dat de wortel van den Tand meer levensvermogens heeft, dan het Ligchaam, en dat door deze Levenskrachten, het ongemak vertraagd word; en dat dit Deel alleen het laatst zyn levens beginzel verliest en de voortgaande versterking, waar van ik boven sprak dezelve niet aandoet, en dat 'er om deze Rede maar alleen een doode wortel of klauw overblyft, schoon deszelfs overschot niet volkomen is.

In dezen staat word het een stuk of stomp genoemd; en dan begint het zyne gevoeligheid te verliezen, en is naderhand zelden de oorzaak van pyn.

Dus kan het somtyds veele Jaaren in schyn overblyven, maar echter zal het vroeg of laat verandering ondergaan.

De Natuur zal altoos tragten dit gebrek te vervullen, door dezen stomp te willen doen aangroeyen. Want wy vinden dikwerf dat die stompen verlengd en verdikt zyn aan hunne uitersten of smalle eindens; maar geschied het aan de uitsteekzelen of Tandens zelf, dan kan de Natuur hier niets doen, en er ryzen dus geene voordeelen uit. Maar wanneer zy in haaren voortgang gestuit word, of in zulk eenen staat is, dat zy dezelve niet kan aandoen, dan is er in zulken staat van den Tand, eene aanprikkeling in de Tandkasfen; welke eene opvulling van de Holligheid tot den bodem derzelve toe, veroorzaakt, en dus worden de geknotte wortels opgestooten; maar wanneer zy door den grond der Holligheid opgestooten zyn, worden zy zelden of nooit boven den rand van het Tandvleesch gebragt, en dat gedeelte van den Tand dat opgestooten word, schynt in evenredigheid van deszelfs opheffing te bederven. Behalven het bederf aan het uiterste einde van den geknotten wortel, is er eene opflorping

er dus gemakkeliker verstoppingen gebooren worden: indien de zappen, in de Vaten der Tandens te dik zyn, staan zy stil en worden dus bedorven, en indien er bederf in deze vochten is, is de Tand zo veel te eer bedorven, doch dit geschied schieliker of trager naar de uitwendige uitwerkzelen van Lugt en spyzen, of naar dat de Tand onder het hard worden meer of min kwalik gesteld was. **BODDAERT.**

4 H E T B E D E R F V A N D E T A N D E N

ping van den wortel op den bodem, het geen uit de volgende waarneeming opgemaakt word: het eind van den stomp, die in het Tandvleesch of Kaakbeen was, word onregelmatig stomp en dikwyls ruw, en heeft de gedaante van het eind van den wortel eenes gezonden Tands niet.

Zulke stompe of geknotte wortelen worden in het algemeen ligtelyk getrokken, wyl zy dikwyls maar byna enkel aan het Tandvleesch, en dat noch maar los gehegt zyn.

Dikwyls vertoont zich het ongemak voornamentlyk aan den Tand zelve en schynt weinig af te hangen van uitwendige oorzaaken. Edoch in veele gevallen, schynt het reeds gerotte deel eenigen invloed op het overblyvende te hebben; want indien dit gerotte deel volkomen weg genoomen is, voor dat het tot de buis van den Tand konde komen, is de verdere voortgang van het bederf dikwyls, ten minsten voor eenen tyd gestuit.

Maar schoon dit niet altoos zo is, meermalen ziet men het tegendeel, is er echter in de meeste gevallen een middel, om zulks te doen gebeuren, en het is altoos goed de Tand en vry van vlakken te houden.

Het bederf van een' Tand, schynt niet zo volkomen de uitwerking te zyn van een Toeval, als men zich verbeeld; want zomtyds neemt het in dezelve by paaren plaats (c): in welk geval wy kunnen onderstellen, dat het uit eene eigenlyke oorzaak voorkomt, die op eenen bepaalden Tyd begint te werken; de tegen overstaande Tand, de wedergade zynde; ten opzichte van de ziekte zo wel als van de Plaats en Gedaante.

Deze meening is eenigzints bekrachtigd, door dien de voortanden van het onderkaakbeen niet zo aan bederf onderworpen zyn, dan die van het opperkaakbeen, en egter even geschikt tot alle toevallen, die uit eenen uitwendigen invloed voortkomen (d), en welke de ziekte in het algemeen voortbrengt.

De

(c) Wanneer een Tand bederft, bederft die er vlak overstaat meest altyd ook eenigen tyd naderhand: deeze *sympatvie* heeft eene zeer eenvoudige en Natuurlyke oorzaak; wyl de Evenwydige Tand en gemeenlyk te gelyk beenagtig worden, zyn zy ook onderworpen aan dezelve indrukken, by gevolg is er geduurende de Beenwording een beginzel van ongemak, dat aan alle de Tand en van den zelve Rang gemeen is, en wanneer een Tand een geel of zwart vlakje krygt, ziet men zulks ook aan zyne wederga. **BODDAERT.**

(d) De uitwendige oorzaaken, zyn slagen, sterke pogingen, een onvoorzigtig gebruik der vyl, de lugt, bedorven speekzel, te veel koude of warmte, zekere spyzen.

Men kan ligt begrypen, hoe slagen of kneuzingen de invreeting der Tand en kunnen veroorzaken, door uitstorting van het vogt in de kleine vaatjes, of door de schudding van den geheelen Tand, waar door de Vaatjes gedrukt of gescheurd worden. De invreeting word ook veroorzaakt, wanneer men de Tand en te veel afvylt; scherpe spyzen, bedorven Vogten, bytende lichaamen aan de Tand en gebragt, om de Pyn te verzagten, of de Tand en wit te maaken, brengen ook Bederf voort, wanneer hunne deelen zich met het speekzel mengen langs de wortels der Tand en, in de tuschenwydte van de vliezige vezelen, die zy door hunne scherpte doorknagen. **BODDAERT.**

De Voortanden in het onderkaakbeen schynen minder aan deze ziekte onderhevig, dan eenige andere; De Voortanden in het opperkaakbeen en de kiezen in beide zyn doorgaans meer aangedaan.

Deze ziekte en deszelfs gevolgen schynen meest eigen aan de Jeugd en middelbaare Jaren; (e) De uitvallende Tand en zyn 'er zelden aan onderhevig, en in het geheel niet meer, wanneer zy bekwaam zyn tot aan het eind van het leven te duuren; en men zal zelden of nooit een' mensch zien, wiens Tand en na de vyftig Jaaren beginnen te verrotten.

Dit kan men onderstellen voort te komen van de onëvenredigheid, die het getal der Tand en heeft, na de vyftig Jaaren, tot het getal voor dezelve, maar het getal van aangestooken Tand en na de vyftig heeft dezelve Evenredigheid niet.

Deze ziekte is tot nog toe niet wel beschreeven. (f) Indien dezelve altoos aan de binnenzyde van de Holligheid was, kon men onderstellen dat zy veroorzaakt wierd, door gebrek aan voedsel, gesprooten uit eene feil of gebrek in het vaatagtig famenstel: maar dewyl het gemeenlyk van buiten begint in een deel, in het welk de gezondste Tand en weinig of geen voedsel ontfangen, konnen wy het zelve tot deze oorzaak niet brengen.

Het heeft ook zyne oorzaak nooit uit eene uitwendige benadeeling, (g) of van scheivochten, die een gedeelte van den Tand konnen ontbinden; want geene zaak van deeze soort kan zo byzonder werken, en wy konnen in de Tand en, in welke de ziekte niet ver doorgedrongen is, aanmerken, dat er uitwendig van de zwarte vlak eene trapsgewyze afneeming of verandering is, die naar de Holligheid leid, en allens erger word. Wy konnen dus redelyker wyze onderstellen, dat het een ongemak is, dat eigentlyk uit den Tand zelve voortkomt, om dat wanneer de korst van den Tand eens eenen weg naar

(e) Volgens de meeste ondervindingen, heeft dit bederf meest plaats tuschen de vyf en twintig, en vyftig Jaaren. BODDAERT.

(f) Wyl de Tand en veelal aan Kwakzalvers, Jooden enz: overgelaaten worden, is het beroep van Tandmeester te veel in verachting (ten minsten in *Nederland*) dan dat een Geneesheer of Heelmeester zich op deze waarlyk van gevolg zynde ongemakken zoude toeleggen; onder de Franschen en Engelschen egter zyn 'er geleerden geweest en nog, die deze ziekten der Tand en niet beneden hunnen kundigheden agten, gelyk voorheen de Heer HEMARD in zyne *recherches de la Vraye Anatomie des Dents nature & proprietes dicelle, avec les Maladies qui leur adviennent.* Lyons 1582. en 12°. en de *Dissertations sur les Dents* Paris 1679. en in deze Eeuw *le Chirurgien Dentiste* van den Heer FAUCHARD 1746 in 12° in twee deelen. *Recherches & Observations sur toutes les parties de l'Art du Dentiste* door den Heer BOURDET 1757 in 12° twee deelen. enz. BODDAERT.

(g) De Heer FAUCHARD is van het tegengestelde gevoelen; hy zegt duidelyk: „ de invreëting, die van uitwendige oorzaken voortkomt, werkt gemeenlyk op de buitenste oppervlakte of het Emailleerzel, zomtyds op den Nek van den Tand, zelden op de wortels, ten zy in waggelende Tand en, en die los in hunne kassen en van het Tandvlesch af staan”,

6 H E T B E D E R F V A N D E T A N D E N

de Holligheid gewezen heeft, de Holligheid volgens denzelfden weg of op dezelfde wyze aangedaan word, en het ongemak zich dus schielyk door de geheele Holligheid verspreid; zodra derhalven de Tand zelf hier toe aanleiding geeft, hangt het ongemak niet enkel van eene blootstelling af: want indien een goede Tand by geval afgebrooken is, zo dat de Holligheid bloot gesteld is, volgt er zeer schielyk een bederf op, hoewel wy somtyds in zulke gevallen zien, dat de blootstelling van de Holligheid een bederf van den Tand voortbrengt, en eene Pyn, die gelyk is aan eene eigentyke ziekte; en in den aangedaanen Tand vinden wy, dat de blootstelling voor de Lugt en vreemde ligchaamen eene voornaame uitwerking hebbe in het verhaasten van den voortgang der ziekte; want indien de Tand gevuld word, om deze blootstelling voor uitwendig nadeel te beletten, zal de holligheid zo schielyk niet door het ongemak aangedaan worden; De blootstelling voor de Lugt in vreemde ligchaamen schynt derhalven ten minsten het bederf te helpen.

Ik geloof niet, dat het nog volkomen beweezen is, hoe ver eene verrotte Tand, het vermogen heeft van de naast bystaanden aan te steeken. Sommige gevallen schynen dit Denkbeeld te begunstigen, maar veele ook tegen te spreken. Wy zien dikwyls twee Tandten verrotten op plaatsen die vlak tegen elkander over staan, en wanneer de een begint te bederven, geeft het vermoeden, dat de laatst aangedaane, aangestooken was door dien, welke het eerst den zieklyken indruk gekreegen had.

In tegendeel ook zien wy dikwerf eenen aangestooken Tand, die met zyn aangestooken deel raakt aan eenen anderen die gaaf is.

T O E V A L L E N V A N O N T S T E E K I N G .

Door dit ongemak worden weinig of geene toevallen veroorzaakt, behalven de bovengemelde, tot dat de Holligheid van den Tand blootgesteld is; hoewel het dikwyls gebeurd, dat eene zagtheid of Pyn in het aanraken, of andere uitwendige aandoeningen, reeds lang te vooren plaats hadden; maar wanneer de Holligheid blootgesteld is, beginnen 'er dikwyls Pynen en andere toevallen, die gemeenlyk van belang zyn, hoewel de blootstelling van de Holligheid van den Tand niet altoos pynelyk is; sommige Tandten zullen geheel vergaan, zonder dat men 'er eenig gevoel van heeft.

Wan-

Ook heeft de Heer HUNTER zelf in zyne *Natuurlyke Historie der Tandten* gezegt, dat het Emailleerzel door zuure scheivochten kan aangedaan worden; zo dra nu het emailleerzel der Tandten weggenoomen is, staat het Beenagtig deel bloot voor alle de aanvallen der uitwendige oorzaken; en wanneer hier de iawendige oorzaak, uit een kwaad gestel der vochten voortkomende, bykoomt en zy dus samen werken, word het ongemak door de geheele Holligheid verspreid.
BODDAERT.

Wanneer de Holligheid bloot gesteld is, zal men in veele gevallen eene scherpe Pyn gevoelen, welke ophoud en wederkomt zonder eenig ander uitwerkzel; maar het gebeurt meer, dat deze Pyn het eerste toeval is, van ontsteeking (*h*), en zy is in de meeste gevallen van gewigt, meer zelfs dan wanneer zy van zulk eene *inflammatie* of ontsteeking in andere plaatsen ontstond. De rontsom leggende deelen, deelen gemeenlyk in deze Pyn tot eene vry verre Uitgestrektheid, by voorbeeld het Tandvleesch, de Kaakbeenderen, en de bekleedzelen, die hen bedekken. Zy zwellen en worden ontflooken, zo dat zy die geheele zyde van het aangezigt aandoen, in welke de Tand zyne Plaats heeft. Men kan ter naauwernood den mond openen, dikwyls zwellen de Klieren van die zyde van den Hals, het speekzel vermeerderd, en het oog is meest geslooten, de Tand geene gelegendheid om te zwellen hebbende in haare zachte deelen: om deze redenen kunnen de plaatselyke uitwerkzelen zo zichtbaar niet zyn, dan in de zachte deelen.

Deze ontsteeking van den Tand duurt somtyds eenen aanmerkelyken Tyd, en neemt dan trapsgewyze af. Wy oordeelen volgens de algemeene wet van ontsteeking, dat het eerst een soort van aanhegting is, en gelyk wy somtyds vinden; zwelt de Tand aan haar eindens, het geen een kenteeken is, van den trap der aanhegting der ontsteeking en somtyds groeijen 'er twee wortels aan elkander. Dat wy zelden eene Aanhegting vinden tuschen den Tand en de omleggende deelen, kan redelyker wyze toegeschreven worden aan hunne onbekwaamheid tot zulke vereeniging. Hier op volgt de veretterende ontsteeking; maar wanneer een Tand het vermogen van etter geven (*Suppureeren*) niet heeft, welke tot korreling (*Granulatie*) aanleiding geeft, (*i*) en hy als begraven en bedekt is, en een gedeelte van ons zelve maakt, gelyk dit ook aan andere Beenderen gebeurt, (het geen al het gebruik van den Tand weg neemt,) begint de ontsteeking te sluiten, of liever, in de deelen, die voor geene aandoenlykheid (*Irritatie*) vatbaar zyn, neemt de ontsteeking na zekeren Tyd af, en laat den Tand in zynen ziekelyken staat; Men kan dus geene duurende geneezing met mogelykheid, by zulke ontsteeking in het werk stellen, maar de Deelen in den zelve staat gelaaten zynde, in welke zy te voren waren, zyn zy aan herhaalde ontsteekingen onderhevig, tot dat 'er eene verandering plaats grypt, die de volgende Aanvallen voorkomt, het geen ik geloof, dat meest, schoon niet altoos, uitgewerkt word door de vernieling der

(*h*) Deze Pyn word veroorzaakt, door de aandoening van het zenuwagtig vlies, dat de Holligheid bekleed; dit vlies ontflooken zynde heeft eene trekkende pyn, *dolor dislentivus*. Indien dit vlies door een scherp vocht aangedaan word, is de Pyn zeer hevig. Deze Pynen moeten niet verwaarloosd worden, maar door adertlatingen, *anodyna* en *resolventia*, of pynstillende en ontbindende middelen gestild worden. BODDAERT.

(*i*) Deze omkorfing geschied door de kalkagtige Stoffe, welke zich door verwaarloozing en

deelen, in welke de ontsteeking plaats heeft, namentlyk de zachte Deelen in den Tand.

De Natuur schynt eeniger maate, den Tand als vreemd te hebben aangemerkt, denzelven alleen voedende, zo lang dezelve gezond is en van dienst kan zyn, maar hem de gemeene weldaaden, die zy aan de andere mededeeldt, die rontsom hem staan, weigerende, zo dra dezelve ongesteld is. De Tandten kunnen niet ontbladeren (*exfoliëren*,) wyl 'er geene werkingen buiten de groeiing in geschied. Indien derhalven eenig deel dood is, heeft het levendig Deel geen vermogen om het zelve uit te stooten, en eene uitwendige Oppervlakte te maaken, die bekwaam is dezelve te ondersteunen, even als de andere Deelen van het Ligchaam. Inderdaad indien zy zulk een vermogen had, zoude haar oogmerk niet wel beäntwoord worden; want een stuk van eenen dooden Tand, is van zo veel gebruik, als of de geheele levend ware: gelyk de dagelyksche ondervinding leert.

De Pyn egter schynt haaren Oorsprong te neemen uit den Tand als uit een middelpunt, en dat zy sterker is, dan zulk eene, die by dergelyke ontsteekingen in andere deelen ontstaat, kan mischien daaruit afgeleid worden, wanneer wy aanmerken, dat deze deelen niet ten eersten wyken en toegeeven, gelyk het geval in de Fyt (*Panaris*) is.

Het gebeurt ook somtyds, dat het oordeel de regte plaats van de ziekte niet vat, en dat het gevoel der Pyn niet in den aangedaanen Tand schynt, maar in eenen naaststaanden gezonden en die volkomen gaaf is; dit heeft dikwyls de Tandtrekkers misleid en de Tand in welchen de weerpyn was, viel ten slagtoffer van hunne onwetendheid.

In alle de gevallen van eenen zieken Tand, komt de Pyn by omstandigheden, die geen verband met het ongemak hebben; gelyk by voorbeeld koude, voor welke zy in den winter meer dan in den zomer bloot staan, vreemde stoffen, die in de Holligheid komen, en de zenuwen en bloedvaaten aandoen, en dus Pyn aanbrengen.

Men heeft dikwyls gezien, dat de Pyn by Tyden komt, somtyds houd zy geheel op, somtyds is zy zeer verzagt, de aanval komt eens in de vier en twintig uren, en wel meest tegen den Avond; Men heeft de *Kina wortel* hier tegen aan bevolen, maar deze geene goede uitwerking doende, heeft men de ziekte voor eene Rheumatismus gehouden, en dezelve als zodanig behan-

ongezondheid om den Tand zet en zelfs zo toeneemt, dat het kalkagtige gezwollen van aanmerkelijke grootte maakt, wyl ze (niet afgevyld wordende,) met laagen aangrocid, even als alle andere kalkachtige Ligchaamen: by de Dieren, aan de binnenzijde der snytanden, kan dezelve door de Tong weg geveegd worden, maar alle de andere Tandten, vooral die van de onderkaak, worden 'er door aangedaan, zelfs zo dat het Tandvleesch zwelt, en met den rand van den Tand gelyk komt. B O D D A E R T.

handelt doch zonder beter gevolg. Eindelyk na een meer byzonder onderzoek der Tand en zag men dat er een niet gaaf was en deze uitgetrokken zynde nam de ziekte een einde. Dit toont hoe onoordeelkundig het is, geneesmiddelen te geven in zulke gevallen, daar de waare staat van den Tand onbekend is.

Dit ongemak is ook dikwyls de oorzaak van eenen kwaden Adem, meer dan eenige andere ziekte van deze deelen; en voor al wanneer de Holligheid van den Tand bloot legt. Dit word meest door het verrotte deel van den Tand veroorzaakt, wanneer de vochten in den Mond en het voedsel in deze holligheid stil blyven leggen, en door de warmte de verrotting verhaasten.

Ik ga nu tot de voorkoming en geneezing van deze ziekte over.

Het eerste, dat hier staat aan te merken, is de geneezing van den bederenden staat van den Tand, of liever de Middelen om het verder bederf voor te komen, en wel in het byzonder, voor dat het de Holligheid bereikt heeft; waardoor de Tand eenigzints bewaard word, en de Pyn en *Inflammatie* of ontsteeking, die onder den naam van Tandpyn bekend is, voorgekomen word, en dikwyls ook de daar uit volgende abscessen, die verzweeringen van het Tandvleesch genoemd worden. De voortgang van het ongemak schynt vertraagd, door het wegneemen van het reeds bedorven deel; maar de ondervinding toont, dat men op deze Praetyk weinig kan staat maken. Ik weet gevallen, in welke de zwarte vlak wel afgevyld en geheel uitgegraaven zynde, het bederf veele Jaaren agter bleef. Deze handgreep word onderfeld ten minsten eenige uitwerking voor te komen, welke het reeds gerotte deel gedaan had op de gaave deelen; maar indien dit al het voordeel is, dat uit dezelve voortkomt, geloof ik, dat dezelve in veele gevallen kan nagelaten worden, en schoon dit eene wel uitwerkende behandeling is, kan zy egter niet algemeen zyn; het is niet altoos in de magt van den Tandmeester, deze bedorven plaats weg te neemen, het zy men agt sla, waar dezelve is, of opmerke hoe verre zy reeds gevorderd is. Wanneer het bederf onder aan den grond van eene Kies is, of aan de agterzyde van derzelve ligchaam, kan men er naauwlyks bykomen, en de behandeling word dus onmogelyk, wanneer het ongemak gelegendheid heeft om voort te lopen, zo dat de lyder nu blootstaat voor alle de bovengemelde gevolgen, en de Tand word schielyk bedorven. In gevalle, dat het bederf niet ver gevorderd is, dat is, indien de Tand onbekwaam is om zyn werk te verrigten, ben ik van oordeel, dat hy moet uitgetrokken worden, en dan ten eersten gekookt met oogmerk om hem volkomen schoon te maaken, en dus al het leven, dat er in den Tand mogte zyn volkomen te vernielen, en daar na hem weder in de Tandkas te plaatzen; dit zal het verder bederf van den Tand beletten, en de Tand is nu dood en kan door geene ziekte aangedaan worden, maar kan alleen door scheivogten of werktuigen bedorven worden.

Deze behandeling echter raad ik alleen voor de Kiezen aan, tot welke wy geen ander hulpmiddel hebben, uit hoofde van het getal der Wortels, gelyk hier na breeder aangetoond zal worden. Deze handeling is zomtyds van een uitmuntend gevolg geweest, en wanneer dezelve eene gewenschte uitwerking doet, beantwoord zy aan het zelve einde, als de branding der zenuwe, doch met een veel zekerder gevolg.

Indien de lyder zich aan de trekking van den Tand niet wilde onderwerpen, moet de zenuw gebrand (*k*) worden, doch op dat dit van goed gevolg zy, moet juist het waare punt van den wortel geraakt worden, dat niet altoos mogelyk is. Eenige van de *geconcentreerde* zuure scheidvuchten, als olie van vitriool, salpeeter, of zeezout, zo ver mogelyk in den wortel van den Tand gebragt, kunnen de zachte deelen vernielen, die naar alle waarfchynlykheid de zetel der Pyn zyn. Een weinig brandend *alkali* (*alkali causticum*) is van dezelfde uitwerking.

Maar het is eene zwaare handgreep om eenige van deze gemelde vuchten juist op den wortel van den Tand te brengen, wanneer het Bederf heel diep zit, voor al wanneer het een Tand van het opperkaakbeen is; want het is byna onmogelyk, te maaken dat de vuchten tegen haare eigen zwaarte opklimmen: in deze Gevallen is het gemeene Brandmiddel het gemakkelykste te gebruiken, als zynde een vast ligchaam.

Dit Brandmiddel moet met een klein dodje plukzel er in gebragt worden, fchoon men het dus ter naauwer nood ver genoeg brengen kan. Indien het ongemak in de onderkaak is, moet het brandmiddel flegts in het gaatje van den Tand gebragt worden, want het bykomend vocht en de vochtigheid van het deel zullen het genoegzaam in de Holligheid van den wortel doen zakken: dus is het ook met een van de zuure scheidvuchten; maar dikwyls willen de Lyders niet toestaan, dat zulks gedaan word, tot dat zy meer Pyn, en verfeiden ontfeekingen moeten uitftaan.

Wanneer 'er geen ander Toeval dan Pyn in den Tand is; hebben wy verfeiden wyzen van behandelingen, die aanbevolen zyn, maar die flegts hunne uit-

(*k*) Deze branding gefchied gemakkelykst met ftalen breinaalden, die men aan hun eind ombuigt: wanneer de doorvretting groot en breed is, moet zy drie of viermaalen langs haare geheele oppervlakte gebrand worden; maar wanneer de invreting maar oppervlakkig is, is eene of twee brandingen genoeg: de Tandmeester plaatst zich ten dien einde aan de regterzyde of voor den Lyder en legt een klein plaatje tufchen den Tand en het Kaakbeen, om de vleefchige deelen niet te branden: dit plaatje is een weinig hol aan de binnenzide.

Indien het bederf op de buitenfte oppervlakte der groote kiezen is aan de Linkerzyde van het Kaakbeen, staat de heelmeeft de Linkerhand om het hoofd van den Lyder, brengt dus het plaatje in den Mond, en brand met de regterhand van boven naar onderen.

Het bederf aan de zyden der Tand en in beide Kaakbeenderen kan dikwyls niet gebrand worden, ten zy men die zyden van den Tand wat afvyld. BODDAERT.

uitwerkzelen voor eenen Tyd doen; deze werken by afleiding, of door eene aanprikkeling (*stimulus*) die aan een ander deel van het ligchaam aangebragt word: dus met een heet yzer agter het oor te branden is dikwerf van gewenscht gevolg geweest, en de Tandpyn door dezelve weggenoomen. Sommige prikkelende Geneesmiddelen, gelyk geest van Lavendel, door den Neus opgesnooven, zullen dikwyls de Pyn wegneemen. (1)

Wanneer 'er een ontsteeking in de rontsom leggende Deelen plaats heeft, word dezelve ook door eene byzondere bykomende oorzaak verwekt, als koude, of koorts, en wanneer de ontsteeking eenen grooten trap bereikt heeft, word zy een onderwerp van eene andere beschouwing; want zy kan verminderd worden, gelyk eene andere ontsteeking uit dergelyke oorzaken voortkomende, als de drukking van een vreemd ligchaam, of de blootstelling van de inwendige Holligheid.

Indien de ontsteeking zeer groot is, is het somtyds nuttig een' ader te openen, en men kan den lyder ook aanraaden sterken wyngceest lang in den mond te houden. Met water verlengde zuuren, als azyn, als ook bereidzelen van lood, zyn ook aan te raaden; maar deze laatste kunnen ook zeer gevaarlyk zyn, indien zy by geval ingeslikt worden.

Wanneer het vel aangedaan is, brengen pleisters, bevattende eenige van de gemelde stoffen, hulp aan; de Pyn in veele gevallen grooter zynde, dan de Lyder kan verdragen, zyn 'er warme dingen aanbevolen, die men op die plaatzen legt: gelyk heete Brandewyn, Nageloly, en andere geestagtige olien, *olea essentialia*, die zeker het best zyn. Een weinig plukzel in *Laudanum* na gemaakt, is 'er dikwerf met een goed gevolg opgelegd; en de *Laudanum* kan ook als een inwendig geneesmiddel gebruikt worden, om eenige oogeblikken rust te geven. *Spaansche vliegen pleisters* zyn in de ontsteekingen van deze deelen van groot nut; het zy dezelve hunne oorzaak uit aangestooken Tand en hebben, dan niet. Zy komen wel niet op dat deel gelegd worden, maar zy leiden de Pyn af en brengen den *stimulus* of prikkeling derzelve op eene andere Plaats: zy worden best agter het oor of op den hals geplaatst.

Dee-

(1) De Schryver van *l'Art du Dentiste* geeft het volgende middel.

℞ opii gr. iij.
Cariophyl pulveriz gr. xj.
Nux Gall: pulveriz gr. x.
Terr. sigillat. gr. xv.
Campbor. gr. x.
Gutt. anodin q. s.
M. f. pasta.

Dit word in den Hollen Tand gedaan, wanneer men te bedde gaat; en verdryft de pyn voor eenen Tyd. BODDAERT.

Deze laatste wyzen kunnen alleen aangemerkt worden, als tusfchen poozende van Pyn, en die alleen de ontfteeking verminderen; want de Tand blyft altoos aan volgende aanvallen van dit ongemak bloot gefield.

DE V U L L I N G V A N D E N T A N D

Indien de wegneeming van het leven van den Tand, het zy by trekking en weder in zetting, of by die foort van brandingen, welke by de Heelmeesters onder den Naam van *Cauteria actualia* en *potentialia* bekend zyn, (*m*) van geene uitwerking is, en men alleen de geneezing der ontfteeking onderneemt, volgt 'er eene andere wyze van de ontfteeking voor te komen, welke beftaat in zulk eene kleine plaats voor de prikkeling (*stimulus*) te laaten, als het mogelijk is. De Holligheid van den *Tand* niet bekwaam zynde, om gelyk de andere Holle deelen van het ligchaam, gevaar te dreigen, en gelyk wy boven aangemerkt hebben, niet etterende, is het dikwerf niet minder noodzakelyk, dat men de ontfteeking belet plaats te grypen, of zich verder uit te ftrekken: dan alle uitwendige aanfteekende en prikkelende ftoffen buiten te fluiten: (*n*) derhalven verkrygt men in veele gevallen, door het vullen der Holligheid de middelen om aanftaande aanvallen van de ontfteeking voor te komen, en dikwerf den voortgang van het ongemak, dat is het Bederf van den Tand te fluiten, zo dat veele menfchen, dus geholpen, lange Jaaren bevryd blyven; maar dit is een middel, dat fchielyk moet in het werk gefield worden, anderszints kan het van geen' langen duur zyn; want indien de binnenzyde van den Tand aanmerkelyk befchadigd is, by voorbeeld, dat dezelve te los geworden is, zal dit geheele Ligchaam van den Tand, waarfchynlyk, door het kaauwen los gaan: derhalven moet de lyder in zulke omftandigheden zorg draagen, niet te veel onder het eeten met dien Tand te werken.

Men gebruikt meest Goud of Lood, om den *Tand* te vullen. Goud minder buigzaam zynde, dan Lood, moet in blaadjes gebruikt worden; maar Lood is,

(*m*) Het *cauterium actuale* of de onmiddelyke branding, gefchied, door een heet yzer, in den hollen Tand te brengen, gelyk de Schryver hier na opgeeft; deze zyn van verfchillende gedaanten, (zie *l'Art du Dentifte* Tom: I. pl. 2.) naar de verfchillende oogmerken, die men in het branden heeft

Het *Cauterium potentiale* of door zyne kragt werkend brandmiddel, is een fcheikundig bereidzel, gelyk de blaauwe Vitriool, de *Lapis infernalis* enz: met welke men de Holligheid eens of meermaalen aanraakt; en dus de zenuw als dood brand. BODDAERT.

(*n*) Hiertoe kan eene kleine aderlating, in de middelen die de fchryver boven aanhaald voordeelig zyn, als ook warme melk, om de gefpannen deelen bot te vieren; doch indien het bederf in den Tand is; kan men door de invulling met fyn tin, dat beter is dan Lood, om dat Lood zwart word, en zo lang niet duurt, hulp verfchaffen; — men neemt tot het tin het zo genaamde Plaatzilver of Plaattin, dat de fpielmakers tot verfoelizel gebruiken; men fnyd dit in kleine reepjes, die meer of min lang of breed zyn, naar de Holligheid van den bedorven tand; indien dezelve ge-

is, dik of dun, zo zagt dat het met weinig kragt alle gedaantens kan aanneemen.

Het vullen van den Tand met was, *Galbanum* enz, kan van weinig dienst zyn, wyl het in de meeste gevallen onmogelyk is, deze stoffen in eene zekere ruimte te bepaalen, of dezelve zo te bewaaren, dat men hen niet verlieze; schoon zy hunne gebruiken hebben, en het eene handgreep is, die de lyders zelve gemakkelyk kunnen in 't werk stellen.

Het gebeurd dikwerf uit verwaarloozing, en nog meer in spyt van alle de middelen, die men kan aanwenden, dat de Tand zo hol word, dat zy geheel vergaat, wanneer de holligheid zo wyd word, dat zy geen van de bovengemelde stoffen kan inhouden; schoon het in dit geval ook wel gebeurd, dat 'er een groot deel van het ligchaam van den Tand goed blyft, dan word 'er een klein gaatje door dat deel gedrild, en na dat de holligheid wel gevuld is, steekt men een klein pennetje in het gedrilde gaatje, waar door het Goud of Lood vast gehouden word. Wanneer dit niet geschieden kan, dan moeten wy den gebrooken Tand als geheel onnut aanmerken; of hy zal ten minsten schielyk zo worden, en staat nu bloot voor alle de aanvallen van ontsteeking, welke de lyder moet dulden, of zich onderwerpen aan het uittrekken van den Tand. Indien hy het eerste verkiest en herhaalde ontsteekingen lyd, zal wanneer de stomp geheel dood is, de geneezing van zelf allengskens geschieden; maar het is beter, dezelve te laten uittrekken; en eens voor al Pyn te lyden.

Op de uittrekking van den Tand kunnen wy in het algemeen aanmerken, dat 'er eene bryagtige stoffe aan den wortel van den Tand, zo vast gehegt is, dat het met de klaauw mede uitgetrokken wordt. Deze stoffe is in zommige zeer aanmerkelyk, zo dat zy in de kassen eene groote holligheid in derzelve bodem maakt. Deze stoffe is het eerste begin van de vorming van eene verzeuring in het Tandvleesch, dat met 'er tyd ontstoken word en veretterd.

T W E E-

voelig is, moet men de dunste reepjes gebruiken; maar men gebruikt het dikste wanneer de Pyn weinig of niet is; wanneer dit tin 'er wel ingebracht is, kan hetzelfde door geene vaste of harde spyzen 'er weder uit wyken; men heeft 'er gezien die dertig of veertig jaaren duurden. Wanneer men de uiterste deelen van de Hondstanden en snytanden zal opvullen; staat de tandmeester aan de regter zyde van den lyder, en verwyderd met den voorsten vinger van de linkerzyde de Lippen; men legt dezen vinger op den tand, die men vullen wil, en men neemt een van de einden der reep tuschen den vinger en de doorgevreeten Holligheid, in welke men het tin brengt, met het Instrument dat daar het best toe is: dit vat men in de regterhand, en men drukt het lood daar mede in de Holligheid: indien dezelve pynlyk is, doet men zulks lugtig; in een dag of twee naderhand hervat men zulks; daar na neemt men een puntig werktuig om eenige kleine gaatjes in het lood te maaken, op dat het zo veel beter in alle de hoeken en holtens van den tand zoude sluiten; en men moet zorg draagen, dat het Tin niet boven den omtrek der bedorven Holligheid komt.

BODDAERT.

T W E E D E A F D E E L I N G .

Het bederf van den Tand, door ontblooting.

ER is een ander Bederf der Tand en, veel ongemeener, dan dat geene, dat wy gemeld hebben en 't welk zich zeer byzonder voordoet. Het is een bederf der stoffe van den *Tand*, dat zeer veel van het voorige verschilt. In alle gevallen, heb ik gezien, dat het begon aan de buitenste oppervlakte van den *Tand*, die digt aan den boog van het Tandvleesch sluit. Het eerste blyk is een gebrek aan het emailleerzel, door welk het beenagtig deel ontbloot gelaaten is, maar noch het emailleerzel, noch het beenagtig deel, verandert van digtheid, gelyk in het boven gemelde bederf. Maar dit bederf zich meer en meer verspreidende, word het beenagtig deel blooter, en in dezen opzigte verschilt dit Bederf van het voorige; en hier van daan kan het genoemd worden eene voortgang van ontblooting. Het beenagtig deel van den *Tand* vergaat en de geheele bedorven oppervlakte heeft juist de gedaante, als of de *Tand* met eene vyl rontsom afgevyld, en naderhand glanzig en fraai gepolyst was; en deze plaatsen van het Beenagtig deel, blootgesteld zynde, worden bruin.

Ik heb gevallen gezien, in welke het scheen, of de buitenste oppervlakte van het beenagtig deel, die aan de binnenste oppervlakte van het emailleerzel raakte, eerst verdween, zo dat de aantrekking of samenhegting (*Cohesie*) tuschen beide vernield was, en als of het emailleerzel gescheiden was, door het gemis van het beenagtig deel, waar op het steunde, wyl het toen op die hoogte eindigde.

In één geval hadden de twee voorste snytanden hun geheel emailleerzel verlooren; by hunne voorste oppervlakten, waren zy aan wederzyden uitgehouden, als of zy met eene ronde vyl in de lengte aangetast waren, en zy hadden de fynste polysting, die men zich verbeelden kan. Het scheen, als of eene ronde vyl de drie kiezen van elke zyde afgevyld had, in eene rigting, die vlak tegen die van de snytanden overstond. By voorbeeld zy kruisten zich tot digt aan het Tandvleesch, zo dat 'er eene groeve of sleuf dwars door hun-

ne ligchaamen liep, welke sleuf zeer glad was. Zommige van de andere Tand en in het zelve kaakbeen begonnen ook te bederven, op dezelve wyze; zo dat alle de Tand en van het onder kaakbeen aangestoken waren (o).

Ik zag onlangs een geval, waarin de vier snytanden van het boven kaakbeen geheel hun emailleerzel aan de voorste oppervlakte verlooren hadden, en 'er was nauwlyks een Tand in den mond, die niet tot dicht aan het Tandvleesch dwars door gevyld schein.

Men heeft, zo veel ik weet, tot nog toe, dit ongemak aan geene oorzaak kunnen toeschryven; geen van de lyders, had iets gedaan, dat den Tand in het byzonder konde benadeelen, 'er was ook geen schyn van eenige byzonderheid in het gestel, die aanleiding tot de oorzaak van dit ongemak konde geven. In het eerste geval was de Persoon omtrent veertig Jaaren, in het laatste omtrent twintig Jaaren Oud.

Door dien de eene *Tand* eer dan den anderen in den zelfden Mond aangedaan word, en zelfs een byzonder gedeelte van den *Tand*; denk ik, dat dit een ongemak is, dat aan den *Tand* zelve, als Tand, eigen is, en niet van eenig toeval, levenswyze, *constitutie*, of eenige byzondere werking van den *Tand* afhangt.

(o) Volgens den Heer FAUCHARD is dit geen invreeting, maar eene soort van roest, die op den tand komt, en door eene bytende stoffe, en door afvlyen geneezen word. BODDAERT.

DERDE AFDEELING.

Zwelling der Klaauw van den Tand.

De zwelling der klaauw van den *Tand* is een ander ongemak, dat waarschijnlijk voortkomt uit ontsteeking (*Inflammatie*), terwijl het lichaam voorts gezond blijft, en behoort tot deeze soort, die in andere beenderen een wind doorn (*spina ventosa*) genoemd word. Dit verwekt eene zwaare Pyn, en uitwendig kan men niets zien.

Deze Pyn is of in den *Tand* zelven, of in de *Tandkassen*, als die gedwongen worden zich uit te zetten, in evenredigheid van de dikwording der klaauw van den *Tand*.

Wanneer eene zwelling van deze soort niet tot eene verëtterende onsteeking overgaat, en men niet in staat is derzelve toevallen te onderscheiden van die van de *zenuw Tandpyn*, word dezelve een moeijelyk stuk voor den *Tandmeester*, en de eenige genezing die ik weet, is de *uittrekking* van den *Tand*, die dikwyls verwaarloosd word, om dat men onderfelt, dat de Pyn uit de zenuwen komt.

Deze ongemakken der *Tanden* worden door ontsteeking veroorzaakt, en worden dikwerf oorzaaken van ongemakken in de *Tandkassen* en het *Tandvleesch*, tot welker beschryving ik nu overgaa.

VIERDE AFDEELING.

De verzweeringen van het Tandvleesch.

In de holligheid van den Tand kan 'er geene verzweering plaats hebben, schoon het dikwerf voorvalt, dat de Inflammatie, welke zich verder dan dezelve uitstrekt, zoo groot is, dat zy eene verëtering in het Kaakbeen aan den bodem van de holligheid der Tandkasfen kan veröorzaaken, ter plaatse van den aangestookten Tand, en daar een klein *absces* maaken, dat men gemeenlyk eene verzweering van het Tandvleesch noemt.

Deze ontsteeking is dikwyls van belang, en wel voornamentlyk, wanneer de eerste verëtering (*suppuratie*) plaats grypt; zy word dikwyls meer verspreid, dan de ontsteekingen op andere plaatsen, en doet het geheele aangezicht aan.

De stoffe maakt zich uitwaards eenen weg, gelyk in alle andere verzweeringen, en wanneer zy niet kan door den Tand ontledigd worden, bederft zy de Tandkasfen en doet het Tandvleesch gemeenlyk aan de voorzyde zwellen, door zich lynregt naar den wortel van den Tand te rigten, of het Tandvleesch van dezelve af te scheiden; en word dus door deze twee wegen geleid, doch zelden aan de inwendige of binnenzide van het Tandvleesch: schoon dat even wel somtyds gebeurt. (*p*)

Zelden komen de verzweeringen van het Tandvleesch uit andere oorzaaken voort; schoon het somtyds gebeurt, dat zy uit een ongemak der *Tandkas*, of van het Kaakbeen ontstaan, die geenen samenhang met den *Tand* hebben, en denzelven slechts in een tweede opzigt aandoen. By het trekken van zulke Tandten, zyn zy byna altoos aangestookten gevonden, of zy zyn dicht by hun

(*p*) De Heer FAVART haalt hier echter een voorbeeld van aan in zyn *Chirurgien Dentiste* Tom: I. p. 470. De Heer TANTANSON klaagde over eene hevige pyn in de *Snytanden* en *Hondstanden* van het onderkaakbeen: de Heer FAVART dezelve onderzoekende vond, dat de Pyn alleen in den Hondstand plaats had, en dat 'er eene etteragtige stoffe in die Holligheid uitgestort was, waarop hy een gat in den Tand drilde, uit welken veel etters en bloed kwam, en naderhand vulde hy deze opening met Plaattin, en de Tand bleef verder gaaf. BODDAERT.

hun eind zeer ruig en onregelmatig, gelyk aan verwooren Beenderen. 'Er is geen schyn van ziekte in het ligchaam van den Tand, de laatste beschreeven verzweringen van het Tandvleesch kunnen geheel uit zulk eene oorzaak ontstaan, wyl de vertooning van de klaauw van den Tand niet dan eene uitwerking van dezelve is.

Deze *Abcesen* of verzweringen, het zy uit den Tand of uit de holligheden der Tandkasfen voortkomende, bederven altoos de Tandkasfen, aan die zyde, aan welke zy opbreken; gelyk dit zeer blykbaar is in de Kaakbeenderen van zeer veele Doodshoofden, en door dezen weg word de Tand meer of min los; men kan dit ook in levende ligchaamen gewaar worden; want wanneer de Tandkasfen volkomen bedorven zyn aan den buitenkant der Tandden, en men den Tand met den vinger of anderzints beweegt, zal de beweging onder het Tandvleesch gezien worden, langs de geheele lengte van de klaauw.

Ook word de Tand, de Tandkas, en het Tandvleesch aangeffooken, door overeenstemming (*Consensus*).

Deze *Abcesen* of verzweringen, sluiten zich gemeenlyk, en schynen genezen: en dit is byzonder eigen aan die, welke zich door het Tandvleesch openen. Maar zy, die zich tusfchen het Tandvleesch en de Tandden ontlasten, kunnen niet geheeld worden, om dat het Tandvleesch zich niet met den *Tand* kan verëenigen, schoon de ontlasting in denzelven met 'er tyd minder word, wegens de hulp, die de verëtering 'er aan toebrenge, het geen overeenkomt, met dat geen, dat de andere doet genezen. Maar yder blootstelling voor koude of andere toevallige oorzaaken, die eene nieuwe inflammatie voortbrengen, maaken ook weder eene nieuwe verëtering, welke telkens den ouden uitgang of uitloozing in het Tandvleesch zoekt, of vermeerdert de ontlasting aan de zyde van den *Tand*; hoewel ik van gevoelen ben, dat de ontsteeking in dit laatste geval zo sterk is, dan in de andere, alwaar eene nieuwe verzwering nodig is, voor den doorgang der stoffe.

Dus kan een verzwering Jaaren duuren, dan eens geneezende, en dan weder open gaande; waar van het gevolg is: dat de *Tandkasfen* eindelyk weggevreeten worden, en de *Tand* losser word, tot dat zy op het laatste uitvalt, of uitgetrokken word.

Zeer waarschyndlyk word de *Communicatie* tusfchen de holligheid van den Tand en het Kaakbeen daar door belet; verder loopt dezelve ten deele in de zydelingsche aanhegting, vooral wanneer het Tandvleesch zich om den Tand staat, maar in zulke gevallen, in welke de etter tusfchen het Tandvleesch en den Tand doorvloeit, zyn de aanhegtingen minder, maar sommige van dezelve worden nog behouden, voor al aan de zyde, die tegen over die staat, uit welke de etterstoffe vloeit.

Men

Men kan de verzweringen van het Tandvleesch ligt kennen. Die welke zich door het Tandvleesch ontlasten, worden gekend door eene kleine zwelling tusfchen den boog van het Tandvleesch, en de aanhegting aan de Lip; wanneer men het Tandvleesch drukt naar die zyde, zal men gemeenlyk eenige Ertstof uit die verhevenheid zien doorzyperen. Deze verhevendheid, gaat zelden geheel weg, want al schoon 'er geen ontlasting, en de opening geslooten is, zal men echter nog eene kleine dikte bemerken, die aanduidt dat aldaar eene verzwering van het Tandvleesch geweest is.

Deze *verzwering van het Tandvleesch*, die zich ontlast tusfchen den *Tand* en het *Tandvleesch*, word altoos door de drukking van het Tandvleesch ontdekt, en dan ziet men de uitgedrukte stoffe in den hoek tusfchen den *Tand* en het *Tandvleesch* liggen.

Deze *verzweringen* ziet men het meest in het opperkaakbeen gefchieden, meerder dan in het onderkaakbeen, en veel meer in de *hondstanden*, *snytanden*, en *tweepuntige* van dat kaakbeen, dan in de *kiezen*; zeer zelden in de voortanden van het onderkaakbeen.

Dewyl de verzweringen van het Tandvleesch gemeenlyk de gevolgen van eenen verrotten *Tand* zyn, vind men dezelve meer in jonge lieden, en die van middelbaare Jaaren zyn, dan in oude; maar zy fchynen het gemeenst by uitvallende *Tanden*. Dit heeft zyn oorzaak, wyl deze *Tanden* meer tot de verrotting overhellen; en misfchien is 'er eene andere rede, namentlyk de voortgang der verzwering, die in deze *Tanden* in fommige gevallen tot verettering overgaat.

Somtyds gebeurt het in de *verzweringen van het Tandvleesch*, dat 'er zo genaamd wild vleesch (*Fungus*) uit de opening groeit, veroorzaakt door eene al te vrugtbare, of weelige gefeldheid, en in de binnen zyde van het *Abces* of de verzwering korrelagtigheden maakt, en dus gebrek aan heeling of fluiting; (*q*) hetzelfde gebeurt dikwerf in uitloozingen, wanneer de deelen eene gefchiktheid (*dispositio*) tot korreling hebben, maar geene kragt van heeling, wyl 'er een vreemd ligchaam tusfchen beiden begrepen is.

In de behandeling van *verzweringen van het Tandvleesch* is de geneezing eenerlei, het zy het *Abces* voorkome van eenen aangestookten *Tand*, of van een ongemak in de holte der *Tandkas*.

De

(*q*) Deze *Fungi* groeijen dikwyls tot eene verbazende grootte; de Heer FAVART zag 'er een ter grootte van een Duiven ei. Men kan echter deze uitwasfen in hunne beginzelen voorkomen, want zo dra het Tandvleesch zagt en rood word en fungeus, moet men ten eerften een opflorpend en verdroogend opiaat tegen het zelve gebruiken, en indien dit niet helpt het mes; doch met eene ervaren en kundige hand. Zie verder het volgende Hoofdstuk. BODDAERT.

De Tand in zulke omftandigheden in het diërlyk famenftel zynde, dat hy niet deelen kan in alle de voordeelen der genezingen, gelyk andere deelen doen; wyl wanneer 'er zich een *Abces* of verzwearing aan den wortel van den Tand zet, de Tand als dan zyn verband met de andere deelen verliest, verliest hy tefens alle vermogen van vereeniging, en kan onmogelyk korrelyk worden: hy word daar en boven als het ware een vreemd ligchaam, of ten minften werkt hy als zodanig een ligchaam en wel als een van de eerfte foort, wyl het niet in het vermogen van eenige werking van het geftel is, om 'er zich van te onlasten. Dus is het geval niet met eenig ander deel van het ligchaam; want wanneer 'er eenig deel sterft, heeft hetzelfde het vermogen, om het van het levend af te fcheiden, dat men ontbladering noemt, en het zelve uit te dryven, wanneer de geneezing volbragt is; maar in het geval van *Tandverzwearingen*, is de eenige geneezing de uittrekking van den *Tand*. En dewyl dit het laafte hulpmiddel is, moet men alles in het werk ftellen, om de deelen in dit ongemak zo gemakkelyk te maaken, als men kan, op dat deze *operatie* kan agter blyven.

Wanneer het *Abces* zich door het Tandvleesch opent, geloof ik, dat het beste middel, dat men kan aanwenden, met oogmerk om de vergadering van stoffen voor te komen is, de fluiting van het *Abces* te beletten, het welk gefchieden kan, door eene verwydering der opening te maaken, en dezelve open te houden, tot dat de geheele binnenfte oppervlakte van de holligheid van het *Abces* geneezen is, of tot dat de opening in het Tandvleesch de bekwaaamheid van zich te fluiten verliest, het welk ten grooten deele belet, dat 'er nieuwe stoffe geformeerd word; of ten minften het geen 'er vergaderd is, vind dan eenen vryen uitloop, het geen ook beletten zal, dat deeze vergaaderde stoffen eene plaats zullen beftaan. Het is wel waar, dat de punt van de klaauw daar door zal bloot komen; maar in zulke omftandigheden, zal zy in geen erger ftaat komen, dan wanneer zy rondsom in Etterstoffe ftond.

De eenige wyze van handelen is, de verzwearing van het Tandvleesch te openen, door eene kruisgewyze *Incisie* of infnyding langs de geheele breedte van het *Abces*, en het zelve te vullen met linnen, dat in kalkwater, of eene verlengde ontbinding (*Solutie*) van den *Lapis Infernalis* gedoopt is; men maakt deze *solutie* door een *drachma* van den *Lapis Infernalis* in twee oncen gedestilleerd water; en de wond moet dikwerf voorzien worden, schoon het moeilik is, 'er dit lynwaat in te brengen. Indien dit niet voldoet om de wond open te houden, kan men dezelve met den *Lapis Infernalis* aanraaken, tot dat men 'er eene diepte in gemaakt heeft, en dit moet, wanneer men het nodig oordeelt, herhaald worden.

Men ontmoet echter een aanmerkelyk ongemak in deze behandeling, dat is de moeite om het linnen 'er in te houden; maar eene geduurige oplettendheid kan het ongemak van deze plaatfing voorkomen.

Indien de oppervlakte van het *Abces*, met den *Lapis Infernalis* aangeraakt word, en de lip maar eene minuut aan het deel raakt, beantwoord dit beter aan het oogmerk, dan eenige andere wyze, want in dien Tyd dringt het tot den bodem van het *Abces* door.

De oppervlakte van de verzwearing, moet eerst zo droog gemaakt worden, als de natuur van dit deel wil toelaaten, om zo veel als het mogelyk is, te beletten, dat het brandmiddel zich niet verspreid, door welke zorg dit kan voorgekomen worden, wanneer de Tandmeester 'er den geheelen tyd op wil agt geeven.

Men heeft wel beproefd, den *Tand* uit te trekken, 'er het aangestookten deel af te vylen, en 'er dan den *Tand* weder ten eersten in te zetten, maar dikwyls zonder het gewenschte gevolg; want het is dikwerf gebeurd, dat men eenen *Tand* te vergeefs in een aangestookten kaakbeen gezet heeft, schoon deze manier egter somtyds gelukt is.

Wanneer 'er eene *verzwearing van het Tandvleesch* aan eene der *kiezen* voorkomt, heeft men zulk eene naauwkeurige behandeling niet nodig, dan by de *voortanden*, om dat zulks van minder gevolg is: derhalven kan het *Tandvleesch* op de klaauw door de geheele lengte gespleeten worden, van de opening van de verzwearing af, tot aan derzelve einde, en dit zal in het vervolg de vereeniging voorkomen, en de geheele Holligheid van het *Abces* zal geslooten worden, en dus eene aanstaande verzameling van Etterstof voorkomen. De wond gelykt naderhand een hazenlip, en derhalven is deze behandeling niet aan te raden, wyl zulks te veel in het oog loopt, wanneer het ongemak aan de voortanden is. In deze gevallen in welke de korreling door de kleine opening uitkomt, kan zy geheeld worden, door de boven gemelde geneeswyze; maar indien zy met dezelve niet gevuld is, kan zy zagties met een pennemes of lancet doorgesneedèn worden. Hoewel dit geene volkomen uitwerking doet, wyl het naderhand weder aangroeid; het *Tandvleesch* te splyten is in dit geval eene gemeene, doch kwaade wyze van doen, voor al wanneer het gebrek zichtbaar is.

VYFDE AFDEELING.

Uitwasfen van het Tandvleesch.

Door kwaade *Tanden* worden 'er fomtyds uitwasfen veroorzaakt, die op eenmaal uit het Tandvleesch uit ryzen, digt by, of raakende aan den aangestookten Tand.

In het algemeen worden zy ligtelyk met een Pennemes weggenoomen, of met eenig ander snydend werktuig, waar mede men 'er best kan bykoomen: en dit werktuig kan veranderd worden naar de plaats en de uitgestrektheid der basis.

Deze uitwasfen herryzen, in een dag of twee na de uitsnyding, zo hoog als te vooren, maar deze nieuw opgereezen stoffen sterven schieelyk, en het ongemak eindigt wel. Zy hebben dikwerf een kankeragtig aanzien, zo dat zy den heelmeeester 'er voor doen schrikken, om dezelve te geneezen. Maar wanneer zy alleen uit het *Tandvleesch* voorkomen, en het aangestookten deel alleen aandoen, geloof ik niet, dat zy eene kwaadaardige gesteldheid hebben.

Schoon ik dezelve met breede grondvlakten gezien hebbe, en men dezelve niet geheel konde wegneemen, en men al geene kwaade gevolgen van derzelve wegneeming te wagten hebbe, komen zy dikwyls in weinige Jaaren weder te voorschyn, en dan worden zy zeer gevaarlyk.

Na derzelve uitsnyding (*Exstirpatie*) is het dikwerf nodig, een gloeiend yzer (*Cauterium actuale*) te gebruiken, om de bloeding te stoppen, en de slagaders, die naar de gezwollen deelen gaan, zyn ook zelve gezwollen, en worden dus aangedaan, en hebben de samentrekkende kragt niet, van gezonde slagaders.

Z E S D E A F D E E L I N G.

Diepe verzweeringen in het Kaakbeen.

Somtyds ontmoet men dieper *verzweeringen* dan die, welke men gemeenlyk *verzweeringen van het Tandvleesch* noemt. Zy zyn dikwyls van zeer droevige gevolgen, wyl zy in de Beenderen invreeten. Zy ontstaan gemeenlyk uit een ongemak aan den Tand, voornaamentlyk aan de *Hondstanden*, dewyl deze Tand en verder in het Kaakbeen staan, dan de andere, want hunne Diepte in het Kaakbeen gaat nog dieper dan de vereeniging der Lip met het Tandvleesch. Indien 'er een *abces* aan hunne punten gemaakt word, valt het gemakkelyker dit weg te neemen door de gemeene bekleedzelen van het aangezigt, dan tusfchen de Lip en het Tandvleesch, wyl zulks het aangezigt mismakkt, en wanneer het in de onderkaak is, 'er uit ziet als Konings zeer.

In de bovenkaak maakt het eene onaangename Korst op het aangezigt, omtrent een half duim van den Neus. Schoon deze ongemakken somtyds voortkomen uit ongemakken van de Tand en het Tandvleesch, zyn zy eigentlyk het onderwerp van de gewoone Heelmeesters, en de Heelmeester moet den Tandmeester bystaan, indien zyne Huip nodig is, om den *Tand* te trekken, of eenige andere handgreep te doen, die tot zyn Beroep behoort.

Het gebeurt somtyds, dat de verzweering wat van den wörtel van den aangestookten Tand af is, zo wel in de boven als onderkaak; maar ik geloof meer in de onderkaak; wanneer deze verzweering dreigt van buiten open te breeken, door het vel van het Aangezigt, moet men alle mogelyke zorg draagen, om dit te beletten, en openen ten eersten de zwelling aan de binnenzijde der Lip, wyl men dezelve aldaar zeer ligt voelen kan. Deze behandeling van eene vroegere opening dezer *abcessen* of verzweeringen is nog meer noodzakelyk, wanneer dezelve in de onderkaak plaats hebben, dan in de bovenkaak; wyl de kwaade Stoffe door haare zwaarte, altoos eer eene *Ulceratie* aan de onderzijde veröorzaakt. Ik heb een goed gevolg van deze Behandeling gezien, zelfs wanneer de invreetende Stoffe zo na aan het vel kwam, dat zy het zelve reeds ontstookten had. Indien het ongemak zyne plaats

plaats in het Opperkaakbeen heeft, behoeft de opening zo wyd niet te zyn, wyl de Stoffe dan eene naar beneeden hangende uitloozing heeft.

Om eene vernieuwing voor te komen van dit ongemak, is het in de meeste gevallen noodzakelyk den *Tand* uit te trekken, welke of als de eerste oorzaak kan aangemerkt worden, of als ongemak bekomen hebbende, ingevolge van de aangroeiende verzwearing: in beide gevallen is zulks in staat het ongemak op nieuw voor te komen.

Men moet den mond dikwyls spoelen, en wanneer men het water in den Mond heeft, moet men het vel tegen over het Absces drukken.

Indien het leven uit het Been is, zal het bladeren (*exfoliëren*) en zeer waarschynlyk zullen 'er twee of drie Tandén door de bladering (*Exfoliatie*) uitvallen. In zulke gevallen is 'er weinig hulp by te brengen, dan alleen dat de Lyder den Mond zo zuiver zal houden, als hy kan, door denzelven dikwyls te spoelen, en wanneer het kaakbeen begint te bladeren (*Exfoliëren*) moeten de schilfers zo dra mogelyk weggenoomen worden. In deze gevallen is het maar al te gemeen, dat de Tandmeester meer doet dan nodig is, en mischien door onweetendheid nadeel doet.

ZEVENDE AFDEELING.

Verzweeringen van de Holligheid van het Kaakbeen. (Antrum Maxillare.)

De Holligheid van het kaakbeen is aan de ontsteeking en verettering zeer onderhevig, door de ongemakken van de nabuurige deelen, en vooral door dien de leiding naar den Neus verstoep word. Of dit eene oorzaak dan wel eene uitwerking is, kan niet ligt bepaald worden, maar 'er is veel reden om te denken, dat het van eenige toevallen voortkomt. Indien het eene oorzaak is, kunnen wy onderstellen, dat de Natuurlyke *Mucus* of slym zich in deze Holligheden vergaderende prikkelingen maakt en eene ontsteeking veroorzaakt, om zich eene uitloozing te verzorgen, op dezelfde wyze als eene verstopping van den doorgang der traanen, door de traanbuis, die naar den Neus loopt (*Ductus nasalis*), een *Abces* maakt in den Traanzak (*Saccus lacrymalis*.)

Deze ontsteeking van die *Holligheid* geeft eene Pyn, die men in het eerst voor Tandpyn zoude houden; vooral indien 'er aan die zyde een kwaade Tand is, schoon de Neus in dit geval meer aangedaan word, dan door *Tandpyn*.

Het oog lyd ook in dit geval; en het is zeer gemeen dat lieden, die aan dit ongemak onderhevig zyn, eene zwaare Pyn in het voorhoofd hebben, ter plaatse van de voorhoofds Holligheden (*Sinus frontales*), maar deze toevallen zyn niet genoegzaam om dit ongemak te onderscheiden. Men moet door den tyd de waare oorzaak van de Pyn onderzoeken, want dezelve duurt gemeenlyk langer, dan die welke uit Tandten voortkomt, en word allengskens sterker; daar na bemerkt men eene roodheid aan het voorste deel van de kaak, somtyds hooger dan de wortels der Tandten, en eene hardheid op die plaats, welke zich zeer ver uitstrekt; deze hardheid kan duidelyk gevoeld worden, hooger geplaatst te zyn, dan de binnenzyde der lip.

Dit ongemak dikwyls door Chirurgyns behandeld zynde, zal ik alleen de volgende aanmerkingen op het zelve maaken.

Het eerste gedeelte der geneezing, gelyk in alle andere *Abcesen*, is eene opening te maaken; maar niet in het gedeelte, waar het dreigt door te steeken, want dat zoude gemeenlyk door het vel der kaak gaan.

26 VERZWEERINGEN VAN DE HOLLIGHEID VAN HET KAAKBEEN.

Indien het ongemak bekend is, voor dat het zelve het voorste deel van het been vernield heeft, zyn er tweeërley wyzen om het *Abges* te openen; de eene is de boorbooring van den samenloop van den Neus en het *Antrum* of de Holligheid: het ander is de trekking der eerste of tweede kies van die zyde, in het middelschot tuschen den grond der Tandkasfen en Holligheid door te booren, zo dat de stoffe in het vervolg, daar door kan geloosd worden.

Maar indien het voorste gedeelte van het been weg is, kan men aan de binnen zyde der lip eene opening maaken, ter plaats waar het *Abges* best kan gevoeld worden; doch dit sluit zich gemakkelyker, dan de voorige doorbooring, en geeft dus gelegenheid, tot eene nieuwe vergadering van stoffe, die men, indien het mogelyk is, kan wegneemen door alle de gewoone wyzen van de fluitingen der openingen aan te wenden; maar deze behandeling kan somtyds van kwaade gevolgen zyn. Het is dus het raadzaamst den Tand te trekken, om dat hy aan deze tegenwerping zo niet onderworpen is.

II. HOOFDSTUK.

OVER DE

ONGEMAKKEN DER TANDKASSEN

E N

DERZELVER GEVOLGEN.

TOT dus verre over de ongemakken der *Tanden* zelve, en hunne *Holtens* in het *Tandvleesch* gehandeld hebbende, welke uit dezelve voortkomen, of gelyk zyn aan die welke uit dezelve ontstaan, ga ik over tot de Beschouwing van de ongemakken, die voornaamentlyk in de holtens der Tandkassen zyn, wanneer de Tand volmaakt gezond is. Deze schynen van tweeërlei foort: maar ik ben niet verzekerd, dat zy in den grond niet dezelfde zyn en saamen voorkomen uit dezelfde oorzaak, of van elkan- der afhangen.

De eerste uitwerking, die plaats neemt, is het verlies der Tandkas, welke by veele Menschen trapsgewyze afneemt; dit verlies begint aan den rand der Tandholtens, en gaat trapsgewyze naar den wortel of bodem.

Het *Tandvleesch* verliest zyne aanhechting ter plaatse, alwaar het aan de Tandkassen vast is, en gaat van het Ligchaam van den Tand af, naar maate dat de Tandholte vermindert, in gevolge van welk eerst de hals en daarna de klaauw of wortel scheidt meerder of minder bloot wordt; De *Tandintusfchen* word zeer los, en valt eindelyk uit.

De andere Uitwerking is, dat de holte in den bodem opgevuld word; waar door de Tand geduurig naar boven gestooten word; en dewyl dit ongemak zelden voorkomt, zonder van het eerste vergezeld te zyn, is het zeer waarschynlyk, dat zy gemeenlyk beiden uit dezelfde oorzaak voortkomen, en het laatste dezer gevallen kan eene uitwerking van het eerste zyn. Beide werken zy saamen om het verlies van den Tand te verhaasten; maar ook somtyds gebeurt het, dat zy yder afzonderlyk werken: want ik heb gevallen gezien, in welke het *Tandvleesch* den *Tand* verlaaten had, schoon de *Tand* niet in het minste opgestooten was, en van de andere zyde heb ik ge-

vallen gezien, in welke de Tand opgestooten was, en het Tandvleesch zyne breedte ingenoomen had; maar waar het geval zo niet is, en het Tandvleesch mede geeft, word het zelve gemeenlyk zeer aangedaan, en wanneer het beide van den Tand en de Tandkas gescheiden is, geschied 'er eene zeer aanmerkelyke uitloofing van Etterstoffe, uit deze afgescheiden oppervlaktens.

Ook moet het verlies der Tandkasfen aan hun boven einde, en hunne vulling op den bodem, aangemerkt worden als gebreken, wanneer zy in eenen vroegeren Leeftyd voorvallen, dewyl het alleen een toeval schynt van eene natuurlyke uitwerking, die te vroeg geschied; want het zelve is zeer gemeen in eenen gevorderden Ouderdom. En dewyl deeze voortgang van opvulling op den bodem en het gebrek van de Monden der Tandkasfen plaats heeft in allen Ouderdom, wanneer 'er een *Tand* getrokken is, en het verband tusfchen de twee deelen vernield is, kan ons dit opleiden om te denken, dat de eigentlyke oorzaak van deze ongemakken een gebrek kan zyn van die volmaakte overeenkomst, die 'er vereischt word, tusfchen den *Tand* en zyne Holligheid, waar by eene aanprikkeling (*Stimulus*) komen kan, die in sommige deelen gelyk is aan het verlies van den Tand, en door die aanprikkeling (*Stimulus*) weg te neemen, van welke de wegneeming van de Tandkas en de vulling van de Tandholte afhangt, word de natuurlyke gesteldheid hersteld. Dit laatste gevoelen word door het volgende geval bevestigd.

Een van de snytanden in het opperkaakbeen eener Jonge Juffer, was allengskens meer en meer gezakt. Zy begeerde, dat 'er een andere Tand ingezet wierd, die beter in de ondiepe Tandholte floot, dan dien zy nu hadt.

Zy raadpleegde my, en ik wierp haar tegen, dat ik vreesde, dat dezelve ongesteldheid zoude stand houden, in welk geval de nieuwe Tand, in een half jaar zoude uitgestooten worden; dat de tyd zints dat de oude Tand begon te zakken, eene korte verademing was, en egter het eenig voordeel, dat men door die *operatie* winnen konde, maar ik merkte 'er by aan, dat deze *operatie* de uitwerking konde hebben van de geschiktheid tot de zwelling te vernietigen, zo dat de nieuwe Tand grond konde vatten. Dit denkbeeld deed de Balance ter uitvoering van de *operatie* overslaan; deze wierd dus gedaan; en de tyd toonde, dat de redeneering goed was; de *Tand* wierd vast, en bleef dus eenige Jaaren.

Deze ongemakken ontstaan dikwerf uit zichtbaare oorzaaken: eene aanmerkelyke en langduurende ontsteeking in deze deelen, voornaamentlyk als eene kwyling, (*Salivatie*) zal de zelve uitwerking voortbrengen. De scorbut, tot eenen hoogen trap gebragt, doet het Tandvleesch aan, benevens de
Tand-

Tandkassen, die dus eene oorzaak der ontbinding van die deelen worden, en dit is zeer aanmerkelyk in de scorbut op Zee.

Wanneer het uit deze twee laatste oorzaaken voortkomt, word het Tandvleesch door hetzelfde ongemak aangedaan, teffens met de Tandkassen, of zy hebben dezelfde aandoening en *Symphatiseeren* met hen. Zy zwellen, worden zagt en teder, en op de minste drukking bloeden zy vry sterk.

Hoe ver deze ongemakken kunnen voorgekomen en geneezen worden, is geloof ik niet bekend.

Men was voornamentlyk gewoon het Tandvleesch sterk te doorvlymen, (*Scarificeeren*) en dat met oogmerk om den Tand vast te zetten, die door het ongemak los gemaakt word, het welk te vooren eenen aanmerkelyken voortgang gemaakt had, eer men eenige Poging tot geneezing had aangewend. Deze doorvlyming (*Scarificatie*) kan zekerlyk in zommige gevallen eene goede uitwerking hebben, wyl de Tand daar door vaster word, maar hoe ver de Tandkassen in zulke omstandigheden verdorven zy, kan niet bepaald worden. Mischien heeft 'er een groote overvloed van het aanhegkend vlies, tusfchen den *Tand* en de Tandkas plaats, gelyk in eene ligte kwyling, wanneer de *Tand* een weinig uit de beenagtige kas geschooven word, en deze door eene sterke bloeding gezakt zynde, word de Tand vast. Of mischien is door voortbrenging van eene ontsteeking van eene andere soort, de eerste ontsteeking of geschiktheid tot ontsteeking verdreeven, het geen klaarblykelyk in het boven gemelde geval van de jonge Juffer te zien is.

Indien de bovengemelde *operatie* zonder vrugt is en de *Tand* steeds voortgestooten word, word het geval van gevolg of maakt eene groote mismaaktheid. Een *voortand* kan wel geen gevaar van dat belang krygen, als eene kies, om dat deze Tand en dikwyls Botertanden maaken, het geen zeer onangenaam is om te zien.

Indien de oorzaak niet kan weggenoomen worden, dan moet de uitwerking het onderwerp van onzen aandagt zyn.

Het eenige dat men doen kan, is het uitwykende deel af te vylen, maar men moet wel zorg draagen van niet in de holligheid te vylen, want 'er zouden waarschynelyk pyn, ontsteeking en andere slegte gevolgen uit ontstaan. Deze behandeling egter is gevaarlyk, wyl het zeer moeiljelyk is, om eenen losfen Tand te vylen, op het laatst zal de Tand uitvallen, het geen een eind aan alle ongemakken maakt.

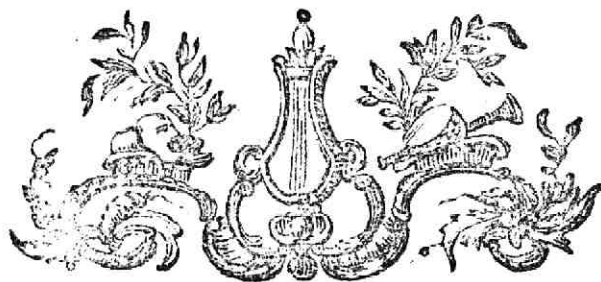
Indien de Tandkassen wezentlyk vergaan zyn, en de Tand weder als nieuw vast geworden is, is het moeiljelyk te bepaalen, of zy het vermogen hebben van zich zelve te vernieuwen, overeenkomstig met het vermogen door het welk zy eerst groeijen, of dat de vastwording uitgewerkt word door eene fluiting van

van het Tandvleesch en de Tandkassen om den Tand. Wanneer de ziekte uit scorbut voortkomt, moet de eerste poging zyn om het ongemak te verdryven, en naderhand kan 'er eene plaatselyke behandeling van dienst zyn.

Het bloeden van het Tandvleesch door de trekking heeft men veel al door samentrekkende middelen gezogt te fluiten, om dus het Tandvleesch te verharden. Maar wanneer het ongemak niet uit eene oorzaak van het gestel voortkomt, die weg kan genoomen worden, gelyk de scorbut en kwylen, maar van eene geschiktheid der deelen zelve, heb ik 'er weinig voordeel van gezien.

De tinctuur van myrrhe, de tinctuur van de kina en zeewater, zyn zommige van de dingen, die aangepreezen zyn.

In zulke gevallen heb ik eenaanmerkelyk voordeel gevonden in het gebruik van de tinctuur van de *Kina* met de *Laudanum*, wanneer men twee deelen tinctuur van de *Kina* en één deel *Laudanum* neemt, en dit dikwyls herhaalt, en men moet het geduurende tien, vyftien of twintig minuten in den mond houden.

III. HOOFDSTUK.

OVER DE

ONGEMAKKEN

VAN HET

TANDVLEESCH.

I. AFDEELING.

De Scorbut in het Tandvleesch.

Het Tandvleesch is ten uitersten aan ongemakken onderhevig, welke toevallen in het algemeen zulke zyn, als in het voorgaande Hoofdstuk zyn beschreeven, wanneer zy verder gevorderd zyn.

Zy zwellen en worden zeer teer en bloeden by yder gelegendheid, welke omstandigheden eenigzints overeenkomen met die, welke men in het waare *Scorbut* kan waarneemen; het ongemak word gemeenlyk *Scorbut van het Tandvleesch* of *Tandscorbut* genaamd.

Maar dewyl dit de voornaamste wyze schynt te zyn, op welke het Tandvleesch aangedaan wordt, denk ik dat dezelfde toevallen uit verschillende oorzaken voortkomen, wyl ik dikwyls dezelfde schynbaarheden gezien heb in kinderen, die klaarblykelyk *Scrophuleus* zyn; en heb dezelve dus dikwyls in volwasfenen gedagt te zyn; men ziet het dikwêrf ook in menschen, die in alle andere opzigten volmaakt gezond zyn.

Wanneer het Tandvleesch eerst begint zagt te worden, kan men zulks het eerst aan de randen gewaar worden; de gemeene gladde huid van het
Tand-

Tandvleesch loopt dan niet tot aan den mond, maar word aldaar wat ruuw, gelyk een Borduurzel, en zomtyds wat dik. Het deel van het Tandvleesch tusfchen den Tand zwelt en groeit dikwyls uit, gelyk wild vleesch, het geen fomtyds zeer teer is.

De ontfteeking is fomtyds zo zwaar, dat zy ecne verzweering maakt, zo dat het Tandvleesch in veele gevallen eene gemeene zweer heeft, door welk ongemak een gedeelte van den Tand ontbloomt word. Dikwyls heeft men 'er maar één alleen van de eene zyde, zomtyds is 'er eene enkele verzweering op één kaakbeen. In fommige gevallen op het geheele Tandvleesch van beide kaakbeenderen.

In dit geval gebeurt het dikwerf, dat de *Tandkasfen* verdwynen, volgens boven aangehaalde wyze (zie bladz. 28.) Wanneer zy ook door de ontfteeking aangedaan worden; het zy van dezelfde oorzaak, of uit *Sympathie*. In zulke gevallen is 'er altoos een groote uitloozing van ftoffe uit de binnenzjde van het Tandvleesch en de Tandkasfen, die altoos het beloop van den Tand tot zyne uitloozing neemt.

In veele van deze gevallen vindt men, dat terwyl het Tandvleesch aan de eene zyde verzworen is, het aan de andere zyde zwelt en spongicus word en los aan den Tand hangt. Dit heeft dikwyls plaats, fchoon 'er geen verzweering in eenig deel is.

De behandeling, die tot dit ongemak behoort, wanneer het *Tandvleesch* uitgroeit, door eene foort van zwellung, is in het algemeen, alle de te groote zwellung van het *Tandvleesch* weg te fnyden. Ik heb in verfcheiden gevallen 'er goede gevolgen van ondervonden, maar des niet tegenftaande, ben ik genegen te gelooven, dat dit de beste behandeling niet is. Want het is niet dat men dus eene bykomende ftof wegneemt, gelyk in het geval van korrelige uitwasfen, maar een gedeelte van het Tandvleesch zelf is weg, op dezelfde wyze als een deel, dat door eene *Inflammatie* verwyderd is, door het mes zyne natuurlyke gedaante kan wederkrygen; het geen zekerlyk geen goede behandeling is. Ik gis, dat het goed, 't welk uit zulk eene behandeling voortkomt, moet gefield worden op rekening van de bloeding, die men dan verkrygt; te meer, wyl de ondervinding my getoond heeft, dat eene enkele (*Scarificatie*) van het Tandvleesch aan hetzelfde oogmerk beantwoordt: en wanneer 'er reden zyn om te onderftellen, dat dit van eene byzondere gefieldheid in de *Conftitutie* voortkomt, moet de behandeling zulk eene zyn, die deze byzonderheid kan wegneemen.

Indien de gefieldheid *Scorbuticq.* is, moet zy behandeld worden met opzigt tot het oorfprongkelyk ongemak; Indien zy *Scrophuleus* is, zal eene plaatselyke behandeling door infnyding der deelen nadeelig kunnen zyn; maar

maar bading in zee, en den mond dikwyls met zeewater gewasfen, zyn de vermogendfte middelen, die ik ken, om dit ongemak weg te neemen en te geneezen (r).

(r) Deze wasching zal met meer voordeel gedaan worden, wanneer dezelve geschied teltens voor dat men eenig voedzel gebruikt; hier door belet men, dat het *scorbutique* speekzel met kragt op het Tandvleesch werkt niet alleen, maar men belet het zelve in de maag te komen, en zich met de vochten te vermengen. Wanneer het Tandvleesch gezwollen is wascht men het met een af trekkel, dat uit de bladen van *Hysop*, *Vlier*, *Lepelblad*, *Rosmarin*, en *Tabak* van yder een handvol en een halve handvol van de *rad Bistort* gemaakt is, men kookt deze alle in een halve pint witte wyn en eene halve pint water, en men doet er 1½ drachm. *Spirit Cochlear* by: met dit waertje spoelt en wast men het Tandvleesch; na dat de zwelling weg is, neeme men:

Spirit. Vitriol.
Sal comm. āā drach. j.
Spirit. cochlear. drach. ij.
Misceantur in
aq. rosar.
aq. plat. āā ij.

Met deze vryve men het Tandvleesch, om het te versterken; of men neeme:

Camphor. j.
Sacchh. (candi) ij.
alum. Rom. pulver. ij.
Tinct. Myrrh. j.
Misce in Spirit vini. q. s.

Men wasfe hier mede het Tandvleesch. **BODDAERT.**

TWEEDE AFDEELING.

De eeltagtige dikte van het Tandvleesch.

Het Tandvleesch is ook aan andere ongemakken onderhevig, behalven die zy gemeen heeft met de *Tandkasfen* en *Tanden*; die niet tot het tegenwoordig onderwerp behooren.

Een zeer gemeen ongemak is de dikte van het Tandvleesch op eene byzondere plaats, en van eene harde eeltagtige natuur, die aan een uitwas gelyk is; veelen van deeze dikten schynen kankeragtig, welke de Heelmeesters affchrikken om dezelve te geneezen, doch gemeenlyk zonder grond.

Zy kunnen dikwyls met het Mes weggenoomen worden; de daar opvolgende bloeding is gemeenlyk zo sterk, dat men dezelve met een gloeiend yzer stempen moet.

Deze dikten groeijen zomtyds weder aan, en stellen den Lyder aan dezelve *operatie* op nieuw onderhevig. Ik weet gevallen, in welke zy tot zes maalen toe uitgesneden zyn, maar in dezen geloof ik, dat zy wezentlyk kankeragtig waren, of een geschiktheid tot kanker hadden, ten minsten in twee gevallen, die ik gelegendheid had, om waar te neemen.

Hier derhalven word de konst van den Heelmeester, meer dan die van den Tandmeester vereischt.

IV. HOOFDSTUK.

VAN

DE ZENUW-PYNEN

IN HET

K A A K B E E N.

ER is een Ongemak van de Kaakbeenderen, dat wezentlyk geen verband met den *Tand* fchynt te hebben, fchoon men denzelven gemeenlyk voor de oorzaak er van houdt. Dit maakt, dat ik 'er hier ter plaatfe melding van doen moet; om dat fomtige Tandtrekkers er door misleid zyn, en er een gezonde Tand fomtyds uitgetrokken is, door eene ongelukkige mistasting.

Deze Pyn heeft fomtyds in een deel van het Kaakbeen plaats; eene enkele Pyn bewyst hier niets, en men gist dat dezelve van den *Tand* voortkomt: deze word ligtelyk uitgetrokken. Maar wanneer de Pyn aanhoud, met dat verfchil echter, dat zy nu in den wortel van den naast byftaanden Tand Pyn voelen, dan kan de lyder of de Tandmeester onderftellen, dat de kwaade *Tand* getrokken is; derhalven zal die, in welke den Pyn nu fchynt te zyn, met weinig voordeel getrokken worden. Ik weet twee gevallen van deze foort, alwaar alle de Tand en van de aangeftooken zyde van het Kaakbeen uitgetrokken zyn, en de Pyn bleef egter in het *Kaakbeen*: in anderen had het eene andere uitwerking; het gevoel van de Pyn was meer verfpreid en had eindelyk het naast aan leggend deel der Tong aangedaan. In het eerfte geval weet ik, dat men geraden heeft, om tot op het Kaakbeen door te fnyden, dat te doorbooren, en te branden, doch zonder eenig voordeel.

Hier uit blykt, dat de Pyn van welke wy handelen, niet voortkomt uit een ongemak op die plaats, maar geheel eene aandoening van de Zenuw is.

Het word fomtyds voortgebracht of vermeerderd door gemoeds aandoeningen, waar van ik eens een aanmerkelyk Voorbeeld in eene Jonge Juffer gezien heb.

Dikwyls heeft deze pyn haare vaste tyden, en deze zyn dikwyls zeer regelmatig.

Deze regelmatigheid ter Tyden, gaf aanleiding om te onderzoeken: of men de *Kina* in dit geval niet konde gebruiken, doch deze feilt dikwijls. Ik heb gevallen gezien, die eenige Jaaren duurden, en door de *Cicuta* geneezen wierden, wanneer de *Kina* geen effect deed. Maar fomtyds waren alle pogingen vrugteloos. Het baaden in zee is in sommige gevallen van eenen byzonderen dienst.

V. HOOFDSTUK.

O V E R D E

V R E E M D E S T O F F E N

O P D E

T A N D E N.

Er zyn deelen van den Tand, die buiten het vermoogen der vryving liggen; by voorbeeld de hoeken der twee tanden; en de kleine ruimte tusfchen den Tand en het Tandvleefch.

In deze plaatfen zyn de Zappen gedrukt en zy staan daar ftill, en geven een aanzien of de Tand gevlakt of vuil ware. Een Tand in dezen toestand is gemeenlyk zuiver van zynen fnydenden rand af naar het Tandvleefch toe, door middel van de Beweeging der Lippen, de drukking van het voedsel enz. Hy is dus fchoon en zuiver tot dicht aan het Tandvleefch, wegens de vryving van het losfe deel van het Tandvleefch, op dat deel. Maar deeze Omftandigheid is alleen zichtbaar in zulke, die een volkomen gezond Tandvleefch hebben. Want in andere, word de losfe rand van het Tandvleefch eer aangedaan en behoud haare vrije Beweeging niet langer.

Indien men de konst niet te hulp roept, wanneer de Natuurlyke beweging der deelen niet voldoende is, dan bedekt de aangroeiende overkorfting den Tand allengskens meer en meer, wyl de kaauning in het algemeen, dat deel zuiver houd, 'twelk aan de bovenfte randen is, benevens de oppervlakten der Kiezen; en de Beweeging der Lippen in zeker opzigt de uiterlyke uitgroeiing belet, worden bovengemelde deelen op elkander gekropt, tot dat zy byna zo hoog als het Tandvleefch zelve komen. Deszelfs groei in die rigting word dan vertraagd, en de ftof word op den Rand van het Tandvleefch opgekropt, zo dat zy met er Tyd over het Tandvleefch komt, van het welk zy een grooter of kleiner deel bedekken. Wanneer de Stof zo ver aangegroeid is, dat zy het Tandvleefch raakt, (het geen dikwyls gebeurt, voor al in de hoeken tusfchen de Tand en) maakt zy eene verzwearing in dat deel en eene

fleep van kwaade gevolgen. Dikwyls wykt het Tandvleesch van deze stoffe af, en word zeer aandoenelyk, en onderhevig aan bloedstorting.

De Tandkasfen neemen dikwyls deel in het ongemak van het Tandvleesh, en krygen verzwearingen, zo dat de Tand van haare ondersteuning verlaaten word, en op het laatst invalt, gelyk in de reeds beschreeven ongemakken.

Alle onze zappen bevatten eene aanmerkelyke hoeveelheid van Kalkagtige Aarde, die in dezelve ontbonden is, en die van dezelve afgescheiden word door blootstelling, en met de slym steeds gemengd word, zo dat de vreemde stoffe uit Aarde en de afgescheiden slym bestaat.

De geschiktheid van de zappen van den Mond, die zodanig met aarde bezwangerd zyn, schynen aan sommige Lieden en mischien aan sommige gesteldheden eigen, maar ik ben niet in staat geweest te bepaalen welke dezelve zyn. Wy zien veel al menschen, die niets byzonders schynen te hebben in hunne gesteldheid of levenswyze, en die echter aan deze ophoping van stoffe onderhevig zyn, zo dat de gemeene wyze van voorbehoeding, als wassing en schuuring der Tandten niet aan het begeerde Oogmerk voldoet.

De geschiktheid is zo sterk in sommige Menschen, dat er zich eene omkorfing om het geheele Ligchaam van den *Tand* zet. Ik heb gezien, dat het rot op de bovenste oppervlakte der kiezen kwam, en er dikwyls twee of drie *Tanden* door aan elkander vastgehegt waren. Dit dunkt my kan alleen gebeuren aan zulken, die den *Tand* zelden of nooit gebruiken; en dit is zeer geschikt om een' Tand te overftelpen, wiens tegen overstaande weg is.

Ik zag eens een geval van deeze soort, in welke de ophooping der stoffe, die zich om eene Kies gezet had, een gezwel geleek aan de binnenzijde van den Mond, en eene swelling of dikte aan de kaak maakte, het welk door iemand, die het voelde, voor een *Schirreus* gezwel gehouden wierd, dat zich in de kaak gezet had; doch het brak af en toonde toen wat het eigentlyk was.

Deze ophooping is zeer geschikt, om geduurende den aanval eener ziekte te beginnen, wanneer de vreemde zappen verplicht of gedwongen zyn stil te staan; en mischien hebben de zappen zelfs op dien Tyd eene grootere neiging om de omkorstende stoffe voort te brengen.

Het kan ook van omstandigheden voortkomen, welke iemand krygt door het eeten van vaste en harde spyzen, wanneer sommige deelen van den Mond minder beweging hebben dan andere. Kraamvrouwen kunnen hier van ten bewyze strekken; om niet te zeggen, dat de hulp der konst om den Tand schoon te houden, gemeenlyk in zulke omstandigheden verwaarloosd word.

De bykomende stoffe, bestaat, gelyk wy te vooren zeiden, uit slym of dierlyke zappen en kalk aarde; de *aarde* word op den Tand vast gehecht of gecristalliseerd, en het slym is in deze Cristallen beslooten.

Het wegneemen van deze bykomende stoffe is een stuk, in het welk de Tandmees-

meester zeer zorgvuldig zyn moet. Hy moet volmaakte kundigheid hebben van het onderscheid tusfchen den natuurlyken of origineelen Tand en de bykomende ftoffe, en hy moet naauwkeurig gadeflaan op het geen bekwaam is om den Tand zo veel mogelyk te behouden, en ter zelve Tyd moeite doen om alles wat niet natuurlyk is weg te neemen; menige Menfchen hebben hunne Tand en weg gefpoeld, door eene behandeling, die ten dezen opzichte zonder oordeel was.

Wanneer de oorzaak van deze omkorfing niet bekend is voor een ongemak der gefteeldheid, of een ongemak der deelen, maar van eene eigenfchap der ftoffe afhangt, dan is het geneesmiddel werktuigelyk of fcheikundig.

De werktuiglyke middelen zyn vryving, vying, en prikkeling. Het eerfte voldoet, wanneer de Tand alleen haare verw begint te verliezen; of wanneer zy alreede fchoon zynde, dus fchoon gehouden word. De voorgestelde middelen zyn van verfcheiden foort; den Tand te wasfen met koud water, en ter zelve tyd hem te vryven, met een stuk laken aan den voorvinger, is by sommigen voldoende, andere hebben de afch van gebrande kurk, gebraden Brood enz. aangepreezen, met oogmerk om met grooter kragt op de aangroeiende ftoffe te werken, dan die men door middel van zagte ftoffen als Laken enz op dezelve doen kan.

In zulke gevallen, in welke deze omkorfing aanmerkelyker is, heeft men Poeders van verfcheiden foort gebruikt, gelyk de wynsteen (*Tartarus*), *Bolus* en veele andere.

Men gebruikt veelyds de *Cremor Tartari*, die ter zelve Tyd een werktuigelyk, en een fcheikundig vermogen heeft om deze ftoffe te ontbinden.

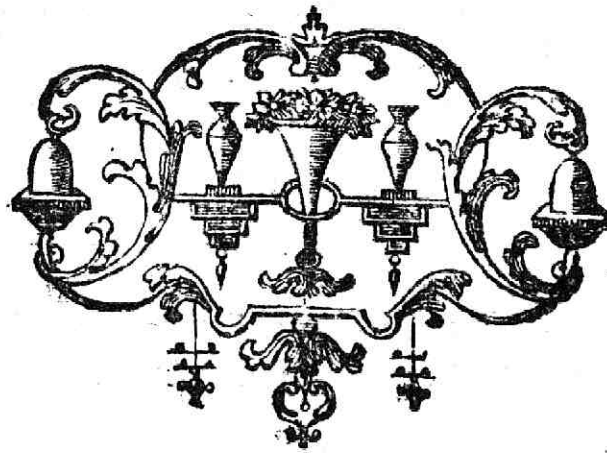
Andere werktuiglyke middelen zyn de werktuigen, welke dienen om te prikken, te fchraapen, en de kalkaarde af te vylen; deze moet men alleen gebruiken wanneer er eene groote hoeveelheid van is, en dan nog met groote voorzigtigheid wanneer de Tand wat los is, of met de omkorfing wat afgebrooken.

De fcheikundige middelen zyn ontbindende: deze zyn loog of zuurvochten (*alcalia* af *acida*); het loogzugt (*sal alcali*) beantwoord vry wel in het eerfte begin van het ongemak aan het oogmerk, want de eerfte laag der omkorfing is veel al een flym, die ligt door het alcali of Loogzout ontbonden word. Maar men moet dit niet te vry gebuiken, wyl zulks het Tandvleesch te zagt en veel te gevoelig maakt.

Zuure zouten worden met zeer goed gevolg gebruikt, wyl zy de kalkaarde oplosfen, maar zyn met dat nadeel vergezeld, dat zy met meer kragt op den Tand zelve werken, en er een geaecte van los maaken, het geen men moet.

moet beletten als men kan; want geen deel van eenen gezonden Tand kan genoeg gespaard worden.

Wy kunnen aanmerken, dat menschen, die veel Salade of vruchten eeten, veel schooner Tandten hebben, dan anderen, het welk men aan het zuur in deze vruchten moet toeschryven, en om dezelfde rede zyn de Tandten van zulke menschen schoonder in den zomer, dan in den winter, in de Landen, in welke eene groote menigte van vruchten is. Wanneer de opeenhooping van stoffe zeer aanmerkelyk is, zullen de Tandten en het Tandvleesch by het wegneemen der stoffe zagt gevonden worden, en aandoenlyk voor eene koude Lugt, maar zulks is van geen' langen duur.

VI. HOOFDSTUK.

O V E R D E

ONREGELMATIGHEID

D E R

T A N D E N.

DEwyl dat gedeelte van yder Kaakbeen, dat de tien voortanden bevat, juist van dezelfde gedaante is, wanneer het die van de eerste rei bevat, dan wanneer er die van de tweede rei by zyn, en deze laatste dikwyls veel meer plaats beslaan dan de eerste, (r) is zulke gevallen moet noodzakelyk de tweede rei zeer onregelmatig staan.

Dit gebeurt meer in het opperkaakbeen, dan in het onderste, om dat het verschil der gedaante van de twee Kiezen in dat Kaakbeen veel grooter is.

Deze onregelmatigheid word meest alleen aan de snytanden en hondstanden gezien, want deze zynde eenige breeder zyn, dan die geene die er voorstaan. Het gebeurt dikwerf aan de *Hondstanden*, wyl zy dikwyls later dan de tweepuntige voor den dag komen, dat dus de geheele ruimte gevuld is, eer zy gezien worden; in zulke gevallen zyn zy verpligt voorwaards of buitenwaards uit te schieten over den tweeden snytand; schoon dit dikwyls gebeurt aan de snytanden komt het zelden tot zulk eenen trap.

Dit gebeurt veelal van den *snytand* die naderhand uitvalt, wanneer een van beide zyden noch vast staat. Ik heb de onregelmatigheden in zulk eene menigte gezien, dat zy eene dubbele rei Tandén gelyken.

De tweepuntige tanden hebben in het algemeen plaats genoeg om te groeijen, wyl de meerdere ruimte, die zy beslaan kunnen, door de voorste Kiezen ingenoomen word. Dit egter is in het algemeen het geval niet, want ik heb gezien, dat de tweepuntige Tandén gedwongen worden buiten den kring te groeijen, mischien, om dat zy later opgroeiden dan gewoonlyk. (s).

Dat

(r) Zie de Natuurlyke Historie der Tandén Bl. 177. Pl. 17. fig. 2.

(s) Zie de Natuurlyken Historiën der Tandén Bl. 89.

Dat het uit gebrek van Plaats in het Kaakbeen voortkomt, en niet van eenige andere uitwerking, die de eerste rei agter zich verkrygt, blykt; om dat wy in alle gevallen van Onregelmatigheid zien, dat er wezentlyk geen plaats is in het kaakbeen, om alle de Tand en juist in eenen cirkel te schikken, zo dat sommige noodwendig buiten den Cirkel en andere er binnen moeten staan, en andere met hunne bovenzijden, als het ware schuins en gedraaid zyn: en ten tweeden, wyl de tweepuntige niet buiten den Cirkel zyn, schoon zy meer aangedaan worden door de eerste rei, dan eenige van de anderen.

Wanneer de eerste rei geen invloed op hen heeft, kan het trekken van de voorsten van geen voordeel zyn, want die wykt in dezelve evenredigheid als de andere voor uit komen.

Wyl de daarop volgende Tand, schoon breeder, dikwyls met eenen uitvalenden Tand, die er naast staat, verbonden is, welkers klaauw derhalven geen nadeel doet aan den daarop volgende Tand, valt hy niet uit, naar mate de andere voorkomen; en dus is de uittrekking van den bykomenden wisseltand dikwyls van dienst. (*N. H. p. 107.*)

In gevallen van eene aanmerkelyke onregelmatigheid door gebrek aan plaats, is het eene voornaame zaak, om zulke, welke uit hunne plaats staan weg te nemen, en plaats te maaken voor anderen, die in den Cirkel moeten gebragt worden.

Eenen onregelmatigen Tand uit te trekken zal zeer zeer weinig aan het oogmerk beantwoorden; indien men geene verandering kan maaken in de plaatsing van de overigen; maar wy vinden dat het waare grondbeginzel, uit het welk de Tand onregelmatig groeijen, bekwaam is om dezelve weder te regt te brengen, indien het wel en bekwaamlyk geleid word. Dit grondbeginzel is het vermogen, dat veele deelen (en voor al beenderen) hebben om door eene werktuiglyke drukking uit hunne plaats bewoogen te worden.

De onregelmatigheid van de Tand, word eerst veroorzaakt, door eene werktuiglyke drukking, want een Tand voor eenen anderen komende, en zich vast in deszelfs plaats stellende, bekooft eenen tegenstand tegen den jongen Tand, maakt denzelfde los en geeft hem dus eene schuinsche plaatsing. Het zelfde grondbeginzel heeft plaats in eenen volmaakt gevormden Tand, wanneer hy sterk gedrukt word. Waarschynlyk kan een Tand by flauwe trappen naar eenig gedeelte van den Mond gebragt worden; want ik heb gezien, dat de Hondstanden in de plaats van de snytanden gedrukt waren, schoon het aangemerkt is, dat de Tand, gemakkelyker naar agter beweegen, dan naar voren, en wanneer zy naar agter bewoogen worden, blyven zy, maar dikwerf zyn zy geneigd om te wyken, wanneer zy voorwaards bewoogen worden.

De beste Tyd om de Tand te beweegen is in de Jeugd, wyl dan de Kaakbeenderen best er toegeschikt zyn; want na eenen zekeren Tyd schikken zy zich zo gereedelyk niet naar de onregelmatigheid der Tand. Dus zien wy duidelyk

lyk

lyk dat dit het gwal is, wanneer wy het verlies van eenen Tand op den Ouderdom van vyftien jaaren vergelyken met dat op de dertig of veertig: in het eerste geval vinden wy, dat de twee naast staande Tand en tot elkander naderen in alle deelen tot dat zy sluiten, maar in het tweede geval blyft de afstand der twee nabuurige Tand en in het Kaakbeen dezelfde; wyl de Ligchaamen maar in eenen geringen trap tot elkander neigen by gebrek van eene zydelingsche ondersteuning. (*N. H. pl. 16 f. 1. a. b. c.*).

En deze Omftandigheid van de Ligchaamen der Tand en, die, gedrukt zyn de, op hunnen grondfteun wyken, toond dat zy voor al in de volwasfenen, nader by elkander kunnen gebragt worden, door eene wel aangelegde konst.

Wyl de Operatie van de beweeging der Tand en door eene zydelingsche drukking op hunne Ligchaamen geschied, moeten deze Ligchaamen, eerst door het Tandvleesch gaan, om eene vastigheid te krygen.

De beste Tyd schynt te zyn, wanneer de twee kiezen van een Kind gewisfeld hebben, want op dien tyd geschied er eene natuurlyke Verandering in dat gedeelte van het kaakbeen.

De middelen om deze drukking te maken zal ik slegts ter loops melden, wyl zy zeer verscheiden zyn, naar de omftandigheden, en inderdaad zo zeer verschilen, dat er naauwlyks twee op gelyke wyze moeten behandeld worden, en de Tandmeesters zyn in het algemeen met deze wyze wel bekend.

Gemeenlyk word het met *Ligaturen* of zilveren plaatjes gedaan; de *Ligaturen* of bindingen beantwoorden best, wanneer er alleen vereischt word, twee tand en nader by elkander te brengen, die te ver in omtrek staan: de moeite die men hier toe doen moet is zeer gering, zynde alleen dat men de Tand en eene week of veertien dagen moet gebonden houden.

Wanneer de Tand en buiten den omtrek groeijen, worden zy in denzelfden gebragt, door kromme zilveren plaatjes van een byzonder maakzel. Deze zyn gemeenlyk gemaakt om op drie punten te werken; twee Steunpunten van vaste Tand en en het derde punt is de Tand die bewoogen moet worden. Het gedeelte van het Plaatje, dat op de vaste Tand en rust, moet eene genoegzame lengte hebben ten dezen einde, wyl het kromme deel kort is, en naar de tegenovergestelde zyde gaat, van den Tand, die bewoogen moet worden. De uitwerking hangt grootelyks af van de *attentie* van den Lyder, die dikwyls hard op het zelve drukken moet, met den Tand van het tegenoveraande Kaakbeen, zo dat deze wyze veel moogelyker is, dan die der binding.

Het is onmogelyk onvolledige onderrigtingen te geeven, welke Tand en er uit moeten getrokken worden, dat moet men aan het Oordeel van den Tandmeester laten, maar men kan de volgende regelen zich ten nutte maken.

1. Indien er een Tand te veel uit de rei staat, en alle de andere regelmatig zyn, kan de Tand weg genoomen en de twee naast staande nader by elkander gebragt worden.

2. Indien er twee of meer Tandten van dezelve zyde zeer onregelmatig staan, (als by voorbeeld, de tweede snytand en de Hondstand) en het van geen belang schynt ten opzichte van de regelmatigheid, welke van dezelve weggenoomen word, zoude ik raden dat men dien wegnam, die het meest naar agter stond; by voorbeeld den Hondstand; om dat indien er eenige ruimte kwam, die niet gevuld word, wanneer de ander in de rei gebragt was, men zulks zo gemakkelyk niet zien zoude kunnen.

3. Indien de bovengemelde twee Tandten niet in den Cirkel, maar niet ver buiten denzelven staan, en er geen plaats was voor beiden, in zulk een geval raade ik de uittrekking van den tweepuntigen Tand, schoon dezelve volkomen in den rei staat, om dat de twee anderen dan gemakkelyk in den omtrek kunnen gebragt worden en indien er eenige ruimte overgebleeven is, staat dezelve zo diep in den mond, dat zy niet kan gezien worden.

Het opperkaakbeen is dikwyls van zyde tot zyde naauwer aan het voorste deel, dat de voortanden draagt, en word aanmerkelyk voorwaards buiten het onderste gestooten, en heeft het aanzien van een' Konynen mond, schoon de Tandten regelmatig in den omtrek van het Kaakbeen staan.

In zulk een geval is het noodzakelyk den tweepuntigen Tand van elke zyde te trekken, door welk middel het voorste gedeelte van den Cirkel agterwaards zal wyken, en indien men eene dwarsse staaf van zyde tot dwars door den mond van den eenen Hondstand tot den anderen brengt, zal de omtrek verwyderd worden: de voortand kan dan aan dit staafje gebonden worden, het welk dus een middel zal zyn om de natuur te hulp te komen, in het agterwaards brengen; dit is wel somtyds gedaan, maar zeer moeiljelyk.

Wanneer noch de Ligchaamen, noch de wortelen der Tandten volkomen rond zyn, vinden wy dat dit geval dikwyls eene oorzaak geeft, dat zy krom worden; want onder het groeijen kan die met eene zyde alleen den volkomen geformeerden Tand drukken, waar door die Tand een weinig op zyn middelpunt draait: de verbetering van dezen is moeiljelyker dan de eerste; want het is gemeenlyk onmogelyk, om zo lang en geduurig als het nodig is voor zulk eene herstelling, eene drukking aan te brengen, die het vermogen heeft den Tand op zyn middelpunt te doen draaijen, schoon men zulks in de snytanden doen kan, door hetzelfde vermogen, dat de zydelingsche beweging bevordert; maar wanneer deze niet kan aangebragt worden, gelyk dit geval dikwyls voorkomt, moet de Tand geheel uitgetrokken en weder gelyk in gezet worden,

of

of men kan denzelven styf in het ronde buigen, om hem in zyne bekwaame stelling te brengen, gelyk dikwyls geschied is. (t)

Het zal ter dezer plaatse niet ongevoegelyk zyn van gevallen te spreekē, die dikwyls voorkomen. En is somtyds een ongemak aan de voorste volwassē Kies, in de eerste Kindsheid, eer de wisselkiezen uitgevallen zyn en eer de tweede Kies door het Tandvleesch gebrooken is. Ik zoude raaden in dit geval, den aangestookē Tand uit te trekken, om geen gelegendheid tot verdere gevolgen te geeven; want indien dēzelve getrokken is, eer de wisselkiezen uitgevallen zyn, en de tweede blyvende Kies door het Tandvleesch gebrooken is, zal die Tand binnen korten tyd niet gemist worden, om dat de tweepuntige Tand van die zyde een weinig naar agteren zal wyken en de tweede en derde Kies, wat voorwaards zal komen; waardoor de ruimte gevuld word, en deze Tand eenen goeden steun heeft. Behalven dat het wegnemen van den Tand plaats maakt voor de voortanden, welke vry meer gemist worden vooral in het opperkaakbeen.

(t) Wanneer een Tand, andere Tandē nadeel doet, door buiten den rei te staan, of de Tong of kaakbeen kwetst, moet hy uitgetrokken worden; maar wanneer hy in den rei kan gebragt worden, volgens de wyze die onze schryver opgeeft, moet hy met de andere gelyk gevylt worden: maar indien de vyl niet genoegzaam is, om den Tand gelyk te zetten, gebruikt men den Vinger of metaalen plaatjes, of den Pelicaan om den Tand wat meer te drukken, of af te breeken; want het gebeurt somtyds dat die Tand dan de lippen of kaaken doorboort en gevaarlyke toevallen naar zich sleept. Zie verder *le Chirurgien Dentiste* I. pag. 90. seqq.

VII. HOOFDSTUK.

V A N D E

ONREGELMATIGHEDEN

T U S S C H E N

DE TANDEN EN HET KAAKBEEN.

Er komen fomtyds zekere onevenredigheden voor, tusfchen de Tand en het Kaakbeen; een van welke is, dat het Ligchaam van het onderfte Kaakbeen geene genoegzaame langte heeft voor alle de Tand. In zulke gevallen, gaat de laafte kies nooit volkomen onder het kroonsgewyze uitfteekfel, dezelfs voorfte zyde blyft altoos onbedekt, en het Tandvleesch, dat voor een gedeelte op den Tand legt, word tegen de fcherpe punten van den Tand gefchuurd, en is dikwyls tusfchen den Tand op welken het ligt, en een van de tegenoverftaanden der opperkaak gedrukt. Deze omftandigheden zyn zo moeiljelyk voor den Lyder, dat het noodzaakelyk word het Tandvleesch indien het mogelyk is op te ligten, door het op verfcheiden plaatfen te verdeelen, zoo dat het zich famen krimpt, en de geheele oppervlakte van den Tand geheel bloot laat. Indien dit niet aan het oogmerk beantwoord, gelyk zomtyds het geval is, is het raadzaam den Tand te trekken.

Somtyds, doch echter zeer zelden, word er een Ongemak veroorzaakt, van de wysheids Tand, zynde die in het opperkaacen en niet in het onderfte, wyl deeze Tand op het voorfte deel van den wortel voor het Kroonsgewyze uitfteekfel drukken, wanneer de Mond geflooten is. Want het kroonsgewyze uitfteekfel ftaat in die gevallen verder voorwaards, dan wanneer het onderkaakbeen de wysheids Tand bevatte; in een woord, de naauwkeurige overeenkomst, tusfchen de twee kaakbeenderen is weggevoomen.

In zulke gevallen ken ik geen beter middel, dan den Tand ten eerften te trekken.

VAN DE OVERTOLLIGE TANDEN.

Wanneer er overtollige Tand zyn (N. H. 105) is het in het algemeen het best dezelve te laten trekken; want zy zyn of ongemaakkelyk, of mifmaaken den mond.

VIII.

VIII. HOOFDSTUK.

O V E R D E

O N D E R K A A K.

Het is niet ongemeen, te zien, dat de onderkaak te verre voorwaards uitsteekt, zo dat de voortanden voor die der opperkaak schie-ten, wanneer de mond gesloten is; het geen met ongemak verzeld gaat en het aangezigt mismaakt.

Deze mismaaktheid kan in jongen Liedn grootelyks verbeterd worden: de Tanden van het onderkaak kunnen allengskens naar agter gebragt worden, wanneer de Tanden nog niet gesloten zyn, terwyl die van de opperkaak zachtes na vooren gebragt worden; het geen de gemakkelykste wyze is.

Deze twee uitwerkingen worden door dezelfde werktuigelyke vermogens voortgebragt, wanneer de geschiktheid van het Kaakbeen slegts zeer gering is; zo dat de randen van de ondertanden agter die van het opperkaakbeen konnen gebragt worden, is het in onze eigen magt dezelve te vermeerderen, tot dat het geheel in orde zy; dat is, tot dat de Kiezen op elkander sluiten, en het is niet nodig verder te gaan. Men doet dit door het onderkaakbeen zo ver naar agter te brengen als men kan, en de Tanden zo veel mogelyk tegen elkander te sluiten.

Het beste van deze middelen is een werktuig van zilver, met een goot of groef, geschikt om de voortanden van het onderkaakbeen te ontfangen, zo dat zy in hetzelfde vast sluiten, en het moet aan zyn verheven boveinde schuinsch oplopen, zo dat het agter de voortanden van de opperkaak ryzen kan, op zulke eene wyze, dat, wanneer men den Mond sluit, de Tanden van het opperkaakbeen de schuinsche oppervlakte van vooren bedekken, en door de Kragt der schuinsche vlakte voorwaards gestooten worden. De Lyder die zulk een werktuig gebruikt, moet den Mond dikwyls ten dien einde sluiten.

Dit behoeft niet langer gedaan te worden, dan tot de bovenranden der Tanden van het onderkaakbeen agter die van het bovenkaakbeen komen: want dat is dan in des Lyders magt, gelyk in het eerst gestelde geval.

IX HOOFDSTUK.

O V E R H E T

T A N D T R E K K E N.

DE Uittrekking der Tanden is in sommige gevallen een zeer tedere operatie, en in andere van geene de minste zwaarigheid.

Dewyl het dikwyls niet twyffelagtig is, dat er eene ontsteeking bygekoomen is, word het een onderwerp van overweeging, of het raadzaam is den Tand te trekken geduurende de Inflammatie, of te wagten tot dat dezelve verdweenen is. Ik ben van gevoelen, dat het beter is te wagten, tot dat de deelen weder volkomen hersteld zyn, om dat de staat van prikkeling, dezelve meer vatbaar voor pyn maakt. De tegengestelde behandeling kan echter voor redelyk gehouden worden; want men zal denken, dat men door het trekken van den Tand, de oorzaak der Pyn wegneemt: maar wanneer de *Inflammatie* of ontsteeking eens begonnen is, zal de uitwerking voortgaan, zonder van de oorzaak af te hangen, en dan den Tand te trekken in zulke omstandigheden is eerder eene nieuwe oorzaak aanbrengeu, dan de oude weg te nemen. Een voorbeeld, dat my voorgekomen is, doet my zo denken. Schoon de meeste Tanden getrokken zyn in het sterkste der Inflammatie, en ook wanneer wy geen nadeel zien in de *Operatie*, is het mischien beeter het te doen, wanneer het voorneemen van den Lyder het sterkste is; want de Aandoening van het gemoed kan somtyds korter zyn dan den tyd, dien men nodig heeft.

De Tanden zyn moeijelyk of gemakkelyk te trekken, na dat zy los of vast in hunne Holtens staan: in sommige opzigten is het ook naar de soort van den Tand, en in andere opzigten naar deszelfs plaatfing (N. H. pag. 122.)

Zy staan somtyds zo vast, dat zy werktuigen en eene voorzigtige en kundige hand vereifchen, en in tegendeel somtyds zo los, dat men ze met den Vinger uittrekken kan.

Wanneer de Holtens en het Tandvleesch, zeer aangedaan zyn door eenig ongemak, en de Tand of Tanden zeer los staan, zal het in veel gevallen goed zyn den Tand te trekken; want wanneer zy blyven staan en by geval in hunne eigen plaats gekomen zyn, door bytrekking tot den nabuurigen Tand,

wer-

werken zy op het overblyvend Tandvleesch, en de Tandholte als vreemde Ligchaamen, en maken dan daar ter plaatse eene verzwearing, en veroorzaken dat de deelen verder wyken, dan zy natuurlyker wyze doen moesten, indien de Tand vroeger getrokken was, het geen twee kwaade uitwerkingen doet; het maakt den zylyngschen grondsteun der twee bystaande Tandten te zagt, en geeft meer moeite om 'er eenen Kunst-Tand in te zetten. Maar niet tegenstaande deze twee laatste omstandigheden den Lyder met kragt ingedrukt worden, is het zeer moeijelyk hem overtehaalen dat hy toesta den Tand te verliezen; al schein dezelve gezond.

De uittrekking moet nooit schieelyk geschieden, want dat kan dikwyls een groot ongeluk baaren, door het breeken van den Tand of kaakbeen; op het zelfde grondbeginzel, als wanneer een kogel, die met groote Snelheid door eene open deur geschooten er door heen gaat, maar met minder snelheid dezelve toeslaat.

Deze Voorzorg is meest in volwasfenen nodig, of in blyvende Tandten, (N. H. p. 189.) want in kinderen, die nog wisselen moeten, (N. H. p. 198 pl. XV.) loopt het Kaakbeen zo veel gevaar niet van te breeken, wyl het zoo vast niet is. (†).

Het is eene zeer gemeene Handgreep het Tandvleesch van den Tand te scheiden, eer men hem trekt, hetwelk egter weinig voordeel geeft, om dat men het op zyn best maar onvolkomen kan doen, en het deel van het Tandvleesch, dat aan den Tand vast is, ongemak krygt, wanneer het afgescheurd word. Maar indien zulk eene afscheiding, als die gedaan kan worden, eenige pijn wegneemt in de geheele operatie, zoude ik dezelve voorzeker aanbeveelen; het kan ten minsten in sommige gevallen voorkomen, dat het Tandvleesch gescheurd word. Het is eene even gemeene behandeling het Tandvleesch te sluiten na de operatie, doch dit is meer voor de vertooning dan voor het gebruik, want het Tandvleesch kan zo naauw niet geslooten worden, als het eerst door de Natuur vereenigd was. Want de Holligheid uit welke de Tand voorkomt moet etteren, gelyk eene andere wond. — Maar wanneer het gevoel in deze Deelen tot zulk een verlies geschikt is, en wanneer iets plaats grypt, dat veel verschilt van dat geen, dat op zulk een groot verlies volgt in een ander deel van het Ligchaam, zyn de ontsteekingen en veretteringen zo zwaar niet. (N. H. p. 7.) Wy kunnen dit eene natuurlyke operatie noemen, die in het Tandvleesch en de Tandkassen geschied. Het is geen beledigend vermogen; gelyk wy in de verlossing van een Jong Dier
voor

(†) Ik moet den Heer SPENCER het regt doen van te zeggen, dat deze wyze van behandelen, hem alleen eigen schynt, en dat hy de eenige Tandtrekker is dien ik ken, die zich aan onderwys onderwerpen wil; en ik moet het zelfde regt doen aan zyne twee Zoonen.

voor den Tyd der voldraaging zien; het geen wy kunnen vergelyken by het trekken van een' loffen Tand; wanneer het gebeurt voor dat alle de deelen die den Tand bevatten, tot zulk een verlies bereid zyn, maaken zy eene aanmerkelyke plaatselyke belediging, zonder egter naar evenredigheid een groot ongemak voort te brengen. Derhalven is in het algemeen onnodig iets ter waereld aan het Tandvleesch te doen.

Er zyn sommige byzondere Omftandigheden, die natuurlyk de trekking van den Tand verzellen; andere volgen op dezelve by toeval, maar zy zyn in het algemeen van geen groot gevolg.

'Er volgt eene Bloeding uit de vaten van de holligheid, en deze loopt tusfchen die holligheid en den Tand (*N. H. bl. 68. en de aanm. pl 12.*) Deze is gemeenlyk maar gering, hoe wel 'er gevallen voorkomen, in welke dezelve aanmerkelyk is, en de moeijelyke plaatzing, maakt het ftempen bezwaarlyk; Het voldoet in het algemeen, wanneer men de holligheid vult met linnen alleen, of met plukzel, dat in terpentyn olie gedoopt is, en 'er een compres van linnen of een ftuk kork, dat dikker is, dan den naby ftaaenden Tand, tegen legt, zo dat de Tand in het tegenoverftaand Kaakbeen eene drukking kan maaken.

Sommige raaden een ftukje zagt was in de Tandholte te leggen, het geen zich na die holligheid vormen zoude, en dus de Bloeding ftempen; dit kan by geval beter aan het oogmerk fomtyds beantwoorden dan de voorige manier, en dus kan men dit doen, wanneer het eerfte niet helpt.

Het is byna onmogelyk, sommige Tandten te trekken zonder de Tandkassen te breeken. Dit is in het algemeen van weinig belang, om dat uit de natuur der vereeniging tusfchen den Tand en dezelfs holte de kas zelden verder kan gebrooken worden, dan de punten van de klaauw loopen, en in zeer weinig gevallen zo ver; 'er kan derhalven weinig nadeels uit voortkomen, wanneer de breuk zich niet verder uitftrekt, dan dat deel der Holligheid, dat natuurlyk gekwetst word, door het verlies van den Tand, en het overblyvende deel kan opgevuld worden, als een grondfteun, om er den Tand op te doen rusten. Hier is onderfteld, dat de splinters geen nadeel doen; doch daar twyffel ik aan; want indien zy zo los niet zyn, dat zy het Levens beginzel verlaaten konnen, maaken zy een gedeelte van ons Ligchaam, en zyn aan haare punten afgerond, gelyk de splinters in andere breuken, en vooral hier, om bovengemelde redenen: namentlyk om dat dit deel meer gefchikt is tot bederf. En indien zy geheel los zyn, zullen zy weg zyn eer het Tandvleesch volkomen fluit, of na dat het geflooten is, zullen zy als een vreemd Ligchaam werken, en eene kleine verzwearing in het Tandvleesch maken, en daar uit komen.

Het gebeurt fomtyds, dat de Tand gebrooken is aan zyn punt, en dat 'er niet meer dan de wortel overig is. Het geen dikwyls genoegzaam is, om

de eerste of vorige klagten te doen duuren, dus moet het uitgetrokken worden, indien dat zorgvuldig kan geschieden. Maar indien het niet kan getrokken worden, zal 'er het Tandvleesch over heen groeijen, en de Tandkassen zullen, zo verre als het 'er in blyft, bederven. Het beleedigde beginzel der Tandholte, zal geschikt worden ter opvulling van den Bodem, waar door de stomp uitgedreeven word, maar mischien geeft dit sommigen aandrang tot Tandpyn: schoon deze omstandigheid niet altoos eene oorzaak tot Tandpyn is.

DE VERZETTING VAN EENEN TAND.

Schoon deze operatie in zich zelve, geene moeyelykheid bevat, is zy echter over het geheel een van de tederste (*delicaatste*) van alle, en vereischt meer kennis van de Heelkunde, en ontledende Natuurkunde, dan eenige andere, die den Tandmeester raaken. 'Er zyn zekere voorbehoedselen (*prae-cautien*) noodzakelyk waar te neemen, voor al indien men eenen levenden Tand zal verzetten, om dat men in dit geval het leven moet behouden, en wy hebben geen verschil van keuze. Het hangt ook veel van den Lyder af; Deze moet 'er zich over bedenken, en den Tandmeester den tyd laten, die hy nodig oordeelt, om een goed en genoegzaam getal van Tandten te vergaderen, die van eene bekwaame gedaante en grootte schynen, enz: ook moet hy niet ongeduldig zyn, en den Tandmeester verlaaten voor dat zulks nodig is.

De *Snytanden*, *Hondstanden*, en *tweepuntige Tandten* zyn de eenige die kunnen verzet worden, om dat zy maar eene klaauw of wortel hebben. Het gelukt best met de *Snytanden* en *Hondstanden*, beter dan met de *tweepuntige*, wyl deze laatste hunne klaauwen, of wortels aan het eind gevorkt hebben, welke omstandigheid, de operatie dikwyls onvolkomen maakt.

Het is volkomen onmogelyk de *kiezen* te verzetten, wyl de kans van hun bekwaame Tandkassen te geeven zeer gering is. Wanneer 'er niet te min eene kies getrokken is, en de holte gezond en goed is, dan mag het de Tandmeester met eenen dooden Tand onderzoeken.

OVER DEN STAAT VAN HET TANDVLEESCH, IN DE TANDHOLTENS.

De eerste onderwerpen van onzen aandacht zyn de Tandholtens en het Tandvleesch van den Persoon die gaarne eenen frischen Tand wil hebben. Indien de Tand die weggenoomen moet worden, niet geheel bedorven is, is het zeer waarschynlyk dat de Tandholte zo gezond en volkomen is, als

eenige andere; maar in tegendeel indien het Ligchaam van den Tand voor eenigen tyd reeds vernield is, en de klaauw in den staat is, die wy gemeenlyk eene stomp noemen; moet het bederf aan de buitenste oppervlakte en punt begonnen zyn, in welk geval de Holligheid naar dezelfde Evenredigheid opgevuld word, anders is er geen mogelykheid tot een goed gevolg; en men moet de *Ent-Tand* laten staan of uittrekken, nadat men ziet, dat de ander aangestoken is.

Indien de schyn niet gunstig, en het dus niet waarschylyk is, dat de *Ent-Tand* kan ingebracht worden, zo dat zy zich in de plaats van den stomp vereenigt; zoude ik de Tandmeesters aanraden eenige doode Tand en by de Hand te hebben; op dat hy de kans zoude hebben van de holte te vullen. Ik heb gezien dat dit eenige jaaren zeer wel ging, voor al wanneer dezelve door den naast staanden Tand ondersteund word. Inderdaad aan deze Behandeling is door sommige Tandmeesters den voorrang boven de andere gegeven; maar dit moet niet ondernoomen worden, ten zy de holte gezond, gaaf en vry breed zy, wyl anderzints de Tand zeer weinig houden kan.

Wanneer er ook een beschaadigd Tandvleesch is, zoude ik de verzetting niet aanpryzen, wyl er in zulke gevallen een aangestookten holte plaats heeft; ten minsten word dat ongemak door den Tand veroorzaakt. In een van de twee gevallen, die ik gezien heb, is de verzwearing van het Tandvleesch door zulk eene operatie genezen.

Indien het Tandvleesch aangedaan is, en spongicus word, zo als ik beschreeven heb, is het ongevoegelyk den Tand te verzetten; wyl er weinig kans is tot een goed gevolg; dus ook indien de Tandholtens geschikt zyn tot bederf, en de Tand eenigermaaten los word; in 't kort de Tandholtens en Tandvleesch moeten volkomen gaaf zyn. Niemand die de kwik gebruikt kan een' ingezetten Tand hebben; want schoon het Tandvleesch niet aangedaan word door dezelve op dien tyd, heeft het er egter deel aan, eer de Tand vast staat. Ik zal zelfs verder gaan: niemand kan eenen ingezetten Tand hebben, die eenig ongemak heeft, dat de kwik hem nodig maakt, voor dat de Tand wel vast is; om deze reden, moeten de genen, die geen overgezette Tand hebben, voor eenigen tyd geen gelegendheid hebben, van zich eene ziekte op den hals te haalen, voor welke de geneezing met de kwik noodzakelyk is.

Ik raade de overzetting van den Tand ook af, wanneer de kwik onlangs gebruikt is. Hoe dra men de kwik mag gebruiken, na dat de Tand overgezet is, is niet gemakkelyk te bepaalen. Ik weet dat het zes weken naderhand, om deze reden zo het schein mislukt is, schoon er alle rede was, om te denken, dat het volkomen gelukken zoude.

OVER DEN OUDERDOM VAN DEN PERSOON DIE EENEN
T A N D L A A T I N E N T E N.

De Tandholte moet eene goede gestalte hebben, en een of twee Kiezen van yder Kaakbeen moeten 'er volgroeid zyn, en in de twee Kaakbeenderen op eenen goeden afstand staan, het welk maaken zal, dat de overgezette Tand ongestoord zal blyven by de beweeging van het Kaakbeen, geduurende de vastwording. Dit geschied best in den Ouderdom van agttien of twintig jaaren.

Het gebeurt echter zomwylen, dat een voortand bederft vóór dien tyd, en juist voor dat dezelve volkomen geformeerd is en derhalven alle de bovengemelde voordeelen niet had; in zulke gevallen is het wel te bepaalen of de verzetting van den Tand moet gedaan worden dan niet: de enkele trekking van den kwaden Tand is in veele gevallen genoegzaam; want de twee naast staande Tandten kunnen by elkander gebragt worden, om de ruimte te vullen en de andere volgen in eenen minderen trap, gelyk reeds by de Onregelmatigheden der Tandten aangemerkt is.

OVER DEN TAND DIE INGEZET WORD.

De Tand die ingezet wordt moet een jonge volgroeide Tand zyn, jong, om dat het beginzel van Leven en vereeniging sterker is, dan in oude.

Het is naauwlyks der moeite waardig aan te merken, dat de nieuwe Tand altoos volkomen gezond moet zyn, en genoomen worden uit den mond van een Mensch dat alle teekens van gezondheid en welvaaren draagt. Niet dat ik geloof dat het mogelyk is, om eenige besmetting van welke foort ook van de omloopende Vochten over te planten, wyl wy door Ondervinding weeten, dat dit geschied, door eene van dezelve afgekleinsde stoffe. De Tand, die ingezet word, moet kleiner zyn, dan de Tand was, welkers plaats hy vervuldt: dit kan in het eerst met geene zekerheid geweeten worden, maar in de meeste gevallen wordt zulks ten naastenby bepaald, door de beoordeeling van de gedaante der twee ligchaamen, der naast staande Tandten. Maar dewyl de klauwen of wortels niet altoos in eene naauwkeurige Evenredigheid zyn tot het Ligchaam, gebeurt het somtyds, dat deze manier mislukt. Dus is het niet altoos in ons vermogen op deze wyze te oordeelen, want in sommige gevallen zal de Tand zelf van den Persoon in welken het overgezet is, welhaast vergaan, en de wortel alleen overblyven; in zulke gevallen moeten wy oordeelen van denzelven Tand aan de andere zyde; maar die Tand kan somtyds ook weg zyn.

Men heeft onderfeld, dat hier voor geen vrees was, wanneer men eenen jongen Tand nam; maar ook dit is niet zeker; want een volkomen Tand is

van dezelfde gedaante in een jong en in een Oud Mensch; (*N. H. p. 126.* over den groei) om dit ongemak voor te komen zoo veel mogelyk is, zal men den in te zetten Tand uit eene vrouw neemen, wyl vrouwen Tand en gemeenlyk kleiner zyn, dan die van Mannen; maar dan blyft het ongemak hetzelfde, wanneer men eene vrouw aan deze operatie onderwerpt. Sommige vrouwen hebben de Tand en zo klein, dat het onmogelyk is dezelve ten dien einde te gebruiken. Wanneer de wortel van den in te zetten Tand breeder is, dan die in wiens plaats hy komt, moet hy eerst smaller gemaakt worden, doch alleen in dat gedeelte dat te breed is; maar deze noodzakelykheid moet zo veel mogelyk vermyd worden; want een Tand, die afgevyld is, heeft alle die ongemakheden verlooren, door welke hy zo veel te vaster gehouden word; indien dan eenige deelen moeten weggenomen worden, moet dit zo geschieden, dat men den ouden Tand, zo veel mogelyk is, nabootst. Het beste middel is, volk aan de hand te hebben, welke Tand en daar toe bekwaam schynen; want beantwoord dan de eerste niet, dan zal het de tweede doen. Ik ben overtuigd, dat deze Operatie mislukken zal omtrent eenen Tand, die met kragt ingeslooten word; want laat ons eens nagaan wat het gevolg van zulk eene behandeling zyn moet. Een gedeelte der zagte bedekking van den Tand, of de voering van de Tandholte word gedrukt tusfchen twee harde beenderen, zo dat alle omloop van vochten belet word; dan neemt er eene sterke kneuzing in dat deel plaats; en in gevolg van het zelve een verzwearing van 't Tandvleesch en het verlies van alle vereeniging tusfchen den Tand en de Tandholte, zo dat de Tand uitvalt.

Het is ten hoogften noodzakelyk te melden, dat hoe fchielyker de in te zetten Tand, op zyne plaats gesteld word, het zo veel te beter zal zyn: de Verwyling zal op den duur de magt, van welke de vereeniging der twee deelen afhangt, verminderen.

OVER DE WEDER INZETTING VAN EENEN GEZONDEN TAND,
DIE BY MISVATTING UITGETROKKEN IS.

Het gebeurt fomtyds, dat een Tand uitgetrokken is, om dat men meende, dat dezelve aangestooken was, wyl hy pyn maakte: maar dat men na de uittrekking zag dat hy volkomen gaaf is. In zulk een geval raad ik denzelven weder in te zetten, zo dat hy door deze Operatie niet kan verlooren gaan, en de zetel der pyn waarschylyk van den naasten Tand weggenomen word. Een Tand, die met kragt uit geslagen is, zal op dezelfde wyze weder ingezet worden. Dit moet men zoo fchielyk doen als mogelyk is, schoon ik egter oordeel, de Proefneeming vierentwintig uren na het toeval in 't werk te stellen, of

of zo lang de Tandholte den Tand wil inneemen, 't welk eenige dagen kan duuren.

Indien de Tand ingezet word, voor dat deszelfs Leven vergaan is, zal dezelve met de holligheid van de Tandkas weder vereenigd worden, en zo vast staan als te vooren.

Geen Tand is van deze behandeling uitgezondert. Want schoon de kiezen meer klaauwen hebben, dan andere, zullen deze klaauwen ten eersten in hunne Tandholtens even zo gemakkelyk zakken, als eene klaauw doen zoude, en de holtens moeten waarschynlyk, wanneer de Tand uitgeslagen is, verwyderd zyn, door hun toegeeven: hoewel de kiezen niet zoo zeer aan zulke toevallen onderhevig zyn, zo om hunne plaatsing, als wegens hunne vastheid in de holligheden.

Wanneer een Tand alleen los is, of voor eene gedeelte uitgeslagen is, moet de Lyder geen ogenblik in beraad staan, maar dezelve ten eersten weder plaatsen. Als een Bewys van den goeden uitflag, dien men uit de weder inzetting van eenen Tand verwagten kan, zal ik het volgend geval aanhaalen.

Een Heer had zyn' eersten tweepuntigen Tand uitgeslagen en de ander stond los: de eerste lag geheel los in den Mond, en hy spoog denzelven op den grond, maar nam hem ten eersten weder op, en stak hem in zyn zak. Eenige uren daar na, liet hy my ontbieden, verhaalde my het geval, en toonde my den Tand. Zynen Mond beschouwende, zag ik dat de tweede *tweepuntige Tand* zeer los stond; maar niet volkomen in zyn plaats. De uitgeslagen Tand, was niet geheel droog, maar zeer vuil, wyl hy op den grond gelegen had en eenigen Tyd in zyn zak geweest was. Ik stak denzelven ten eersten in warm water, liet hem daar in wat leggen, waschte dezelve zo schoon als ik konde, en zettede denzelven toen weér op zyne plaats, na dat er ik te vooren het geronnen bloed, waar mede de Holligheid opgevuld was, uitgenomen had.

Ik bond dezen tweeden Tand aan de eerste Kies en aan den *Hondstand* met eenen zyden draad, die 'er eenige dagen om bleef en toen los gemaakt wierd.

Een Maand naderhand, waren zy zo vast als eenig andere Tand in de Kaakbeenderen. Indien het niet door het herdenken aan boven gemelde omstandigheden geweest ware, zoude die Heer nooit hebben kunnen bemerken, dat 'er ongemak aan die Tand en geweest was; het is nu vier Jaaren geleden, zints dat dit gebeurd is.

DE VERZETTING VAN EENEN DOODEN TAND.

Men heeft ook geraden eenen dooden Tand in te zetten, en ik weet, dat dezelve veele Jaaren geduurt heeft. Indien dit altoos zo wel gelukte als met eenen levenden, zoude ik dezen den Voorrang geven, om dat wy meer verzekerd zyn, van denzelven te kunnen schikken, wyl wy een grooter getal doode Tandden dan levende kunnen krygen. Maar zy behouden hunne koleur niet altoos, en zyn aan vlakkerig worden onderhevig: schoon ik 'er voor weinige Jaaren gezien heb, die niet veranderden, en sommige scheenen veel eer doorzigtig te worden; het geen men in het algemeen aan geene doode Tandden ziet.

OVER DE ONMIDDELYKE VASTZETTING VAN
EENEN INGEPLANTTEN TAND.

Wanneer een Tand verzet is, is het eerst, dat men doen moet, denzelven in die stelling te plaatzen, in welke men wil hebben, dat hy blyven zal; dat is in het algemeen tusfchen de twee aan wederzyden naast staande Tandden, door middel van zyde, of zee lis.

Indien het een Snytand of Hondstand is, moet men den zyden draad eerst om het laagste deel van den naast staanden Tand slaan, zo na aan het Tandvleesch als mogelyk is, dan worden de twee einden van den draad om het ligchaam van den ingezetten Tand geslaagen, maar niet zo na aan het Tandvleesch dan in de anderen, en daar vast gemaakt: dan worden die twee einden om den anderen naast staanden Tand geslaagen zo na aan het Tandvleesch als men kan, even als in de voorsten, en daar vast gemaakt; de reden van de verscheiden hoogten van den draad, is zeer blykbaar en klaar, zynde het oogmerk om den Tand vast in den bodem der Holte te zetten.

Indien de verzette Tand een twee puntige is, kan men dezelve wyze van binding volgen, maar de draad moet over de oppervlakte van de kies gebragt worden tusfchen de twee uitsteekzelen, waar door hy beter zal vast gezet worden, dan op eenige andere wyze.

Het gebeurt wel somtyds, dat het ligchaam van den ingeplanten Tand, te lang of te dik is, of zo gesteld dat hy door den Tand van het tegen overstaand Kaakbeen gedrukt word. Men moet wel zorg draagen om dit voor te komen, wyl die tegen overstaande Tand zich altoos tegen de vastheid steld van die, welke ingezet is, by yder beweeging van het Kaakbeen: om dit ongemak voor te komen, hebben wy aanbevolen, kleiner Tandden te gebruiken, dan die, welke 'er uit zyn: maar al waren zy van eene juiste gedaante in alle andere opzigten, zal hy in sommige gevallen, den tegenoverstaanden

raaken; wanneer dit veroorzaakt word door de Lengte, kan men een klein gedeelte van het snydend einde afvylen, zonder eenig nadeel. Indien de Schuld is aan de dikte van den ingezetten Tand, en in het opperkaakbeen, kan men een gedeelte van de holle of binnenste oppervlakte van den Tand afvylen, ter plaatze daar zy den tegen overstaanden raakt. Wanneer het aan de plaatsing schort kan men hetzelfde doen, maar met juistheid. Door agt te geven op deze omstandigheid, onder het binden, zal men in veele gevallen ongemakken voorkomen: schoon het niet in het vermogen van den Tandmeester is, het zelve op bovengemelde wyze voor te komen, zal hy egter den Tand voorwaards brengen, door hem aan eene zilvere plaat te binden, die een weinig meer gebogen is, dan de boog der Tandten, en elk end rust op den naaststaanden Tand.

Wanneer een Tand niet juist gelyk, maar te kort is, dan maakt de Lyder zwarigheid, het zy hy met netheid of met schoonheid te raade gaat. De Tand moet zo diep in de Tandkas staan, als hy kan, zonder ongemak te baaren; want schoon hy in dit geval te kort is, moet zyne gedaante niet in aanmerking komen.

De Lyder zelf moet het overige doen. Hy moet zeer naauwkeurig optellen, om den Tand zo weinig beweging te geven als mogelyk is. In veele gevallen zal men eenige Pyn en zwelling gewaar worden aan het Tandvleesch, maar in andere zal men noch Pyn noch zwelling gevoelen.

De Lyder zal vervolgens zich naauwkeurig wachten van koude spyze te gebruiken, of zich bloot te stellen aan eenige van de oorzaken, die gemeenlyk de koorts voort brengen; want zulke toevallen, hebben dikwerf den goeden uitslag der operatie verhinderd, en deze voorbehoeding is in den Winter nog meer noodzakelyk dan in den Zomer.

De Tand zal zich by sommigen in weinig dagen vast zetten en het Tandvleesch zal 'er om sluiten; terwyl 'er in anderen veele weeken verlopen eer dit gebeurt, maar echter word de Tand eindelyk ook vast.

Ik heb wel gezien, dat de ingezette Tand een weinig uit de Tandholte rees, en weder zonder eenige hulp der konste tot zyne eerste diepte nederdaalde. Men moet den draad vroeger of later los maaken, na dat de Tand vroeger of later vast is; in sommige Liedten geschied dit veertien dagen, in andere zelfs wel sommige maanden na de operatie.

Men kan in deze operatie, gelyk trouwens in alle andere, op geen' goeden uitslag vastelyk staat maken; het gebeurt somtyds dat de twee deelen zich niet vereenigen, en in zulk een geval werkt de Tand als een vreemd Ligchaam, en in stede dat de Tand vaster worden zoude, word hy allengskens losser en losser, het Tandvleesch zwelt, 'er komt eene zwaare inflammatie, en die eindigt dikwerf in eene verzwearing van het Tandvleesch; in sommige

gevallen echter, ziet men deze toevallen niet, schoon de operatie geen' goeden uitflag heeft.

De deelen schynen gezond en gaaf, de Tand echter zet zich niet vast, maar valt fomtyds zelfs uit.

Het gebeurt ook, dat de ingezette Tand eene byzondere werking doet in de Tandholte; Wanneer de levende Tandholte en het Tandvleesch, dit door geweld ingezet Ligchaam gewaar worden, zo dat zy het niet kunnen opstooten, gebruiken zy, als het ware, een ander middel, om 'er zich van te ontlasten, door de klaauw of wortel weg te vreeten, tot dat dezelve geheel te niet is; juist als het verlies van de wortels in de Melktanden van kinderen (*N. H. p. 98. T. X, F. 2.*)

Ik heb reeds te vooren onderfeld, dat wanneer men deze operatie met een goed gevolg in het werk stelt, 'er eene levens vereeniging is, tusfchen den Tand en de Tandholte, en dat hy zyne aanstaande voeding van deezen nieuwen Meester verkrygt. Myne redenen van deze onderstelling zyn gegrond op Proefneemingen; in andere deelen van Dieren, (*N. H. 126.*) en ook op waarneemingen, die my de Praetyk zelve in handen gegeven heeft; want voor eerst heb ik gezien, dat zy eene verw verkreegen, die zeer verschilde van die van eenen dooden Tand, want eene levende Tand heeft eene foort van doorzigtigheid, terwyl een doode ondoorzigtig en kalk wit is.

Ten tweeden er zyn gevallen, dat hy aangestooken word even als een Origineele levende Tand; Het volgend geval begunstigt ten minften dit ten sterksten.

Een Londensch Heer had in October 1772 een' ingezetten Tand, die volmaakt gaaf, en zeer wel in zyne nieuwe Tandholte geplaatst was; anderhalf jaar naderhand, zag men twee vlakjes aan de voorzyde van het Ligchaam van den Tand, zy waren volkomen gelyk aan den eersten schyn van bederf, die op eenen levenden Tand gezien word; ook voelde hy zoms pyn in den ingezetten Tand.

Maar het geen de zaak buiten eenigen twyffel stelt is, dat een levende Tand in een levend deel van een Dier overgezet, zyn leven zal behouden: en de vaten van dit Dier zullen zich met den Tand vereenigen, gelyk blykt uit de volgende Proefneeming. Ik nam eenen gezonden Tand uit het kaakbeen van een' Mensch, en maakte eene vry diepe wonde met een Lancet in het dikfte deel van de kam van eenen Haan, en drukte de klaauw van den Tand in de wond, en zette dezelve vast door middel van draaden, die door de andere deelen van de kam heen liepen.

De Haan word eenige maanden naderhand gedood, en ik spoot het Hoofd op met eene fyne inspuiting; toen wierd de Kam afgesneeden, en in een slap zuur vocht gelegd; door dit middel werd de Tand zagter, ik spleet

spleet de Kam en den Tand midden door volgens de in de lengte loopende rigting van den Tand. Ik vond de vaten van den Tand opgespuut, en zag dus, dat de buitenste oppervlakte van den Tand, alom aan de Kam door vaten verbonden was; even als de vereeniging van den Tand, met de Tandholte en het Tandvleesch.

OVER HET UITKOMEN DER TANDEN.

De Tandten zyn by hunne eerste vorming, en eenigen Tyd voor de groeiing, volkomen in het Tandvleesch en in de Tandholtens beslooten, (*N. H. p. 77. p. XII. F. 3.*) en in hunne groeiing werken zy op de influitende deelen, in zekeren trap als vreemde Ligchaamen. Want terwyl de werking der groeiing by hen aan den gang is; word er eene operatie voortgebragt, welke een kwetzing is van dat gedeelte van het Tandvleesch en Tandholte, dat den Tand bedekt, en dit word de grond van zeer onaangenaame ja zelf somtyds gevaarlyke toevallen, die er mede verzeld gaan. Wanneer de Tandten in grootte vorderen, worden zy in dezelfde evenredigheid gedrukt tegen de Tandholtens of het Tandvleesch, waar door *inflammationen* en verzweringen voortgebragt worden.

De Verzwering, die plaats heeft in het uitkomen der Tandten is eene van die foort, die zelden of nooit etteren; schoon ik in sommige gevallen het Tandvleesch verzworen gevonden heb, en het Ligchaam van den Tand met etterstof omgeeven was; maar ik geloof dat dit zelden gebeurt, voor dat de Tand zo staat, om het bovenste van het Tandvleesch te doorbooren.

Dewyl dit een ongemak van de eerste kindsheid is, en meest al met het leven begint, zyn de toevallen meer verspreid, meer algemeen, en meer onzeker op zulk eenen tederen Ouderdom, dan die van eenige andere ziekte van volwasfchen menschen, en hebben den schyn van verscheiden ziekten; maar deze toevallen worden minder verscheiden, en minder gevaarlyk, wanneer het kind ouder word; zo dat de dubbele Tandten van het Kind, en dus veel meer de tweede rei, of die van een' volwasfenen gemeenlyk zonder veel moeite uitkomen.

Deze toevallen zyn zo verscheiden in verscheiden Kinderen, dat het moeilyk te begrypen is, dat zy alle uit dezelfde oorzaak voortkomen; en de verscheidendheden zyn van eene Natuur, die boven onze kundigheden schynt.

Zy brengen plaatselyke en gesteldheids ongemakken voort, met eene plaatselyke Sympathie. (*Sympathia localis*)

De plaatselyke toevallen kunnen wy onderstellen dat met pyn verzeld gaan; en dit schynt by het Kind plaats te hebben, wanneer het rusteloos, en ongemakkelijk is, zyn Tandvleesch vryft, en alles in den mond neemt. Er is dan

gemeenlyk (*Inflammatie*), hette en zwelling van het Tandvleesch, en een vermeerdering van speekzel.

De gesteldheids of algemeene volgende toevallen zyn koortzen, en stuipen. De koorts is somtyds gering, somtyds sterk, zy is aanmerkelyk in haar aankomst en afgaan; zo dat in het eerste uur van die ziekte het Kind volkomen koel en frisch zyn zal, in het tweede warm en brandend heet, en in het derde weder gematigd.

De plaatselyke volgende toevallen, zyn nog meer verschillend en ingewikkeld, want zy worden zo het schynt bepaald volgens de Natuur der deelen, die zy aandoen, waar door zy verscheiden ziekten van het menschelyke Ligchaam verbeelden. Deze toevallen zal ik ophalen volgens den rang, in welken zy meest voorkomen.

Loslyvigheid met dunnen afgang (*Diarrhoea*), hardlyvigheid, verlies van eetlust, uitslag voor al in het aangezicht, en op het Hoofd, hoest, kortheid van adem met eene soort van stuiptrekkende ademhaling, gelyk men in den Kinkhoest ziet, trekkingen in verscheiden deelen, het zy nu en dan of geduurig, een vermeerderde afscheiding van Pis, en somtyds eene vermindering van dezelve, eene uitloozing van stoffe uit de schaft, en pyn in het water maaken, en dus eene volmaakte schyn van eene sterke *Gonorrhoea*.

De Waterklieren (*Glandulae Lymphaticae*) van den Nek beginnen te zwellen, en indien het kind eene gesteldheid heeft tot knoestgezwellen, zal deze *irritatie* aan die ziekte voedzel geven.

Er zyn veele andere Toevallen, die wy niet alle kennen, wyl de Lyders in 't algemeen niet bekwaam zyn om te zeggen, wat zy gevoelen. Veele van deze toevallen zyn gevaarlyk, en voornamentlyk die der gesteldheid, en wanneer de plaatselyke toevallen een Levensdeel aantasten; de koorts duurt wel zo lang niet, dat zy doodlyk worden kan, maar de stuipen maaken het doodelyk, vooral wanneer zy het geheele Ligchaam aandoen. Plaatzelyke stuipen, schoon dikwyls zeer sterk, zyn niet doodelyk, en wanneer zy met geen Levensdeel *sympathizeeren* is de Lyder buiten gevaar; en men kan zich gerust stellen, wanneer er slegts een deel lydt, dat van weinig belang voor het Leven is.

De eerste uitwerking van zulke eene *irritatie*, schynt eene algemeene *Sympathie* te zyn, en komt gemeenlyk als zodanig voor in zulke, alwaar het plaatselyk gevoel en aandoening (*irritabiliteit*) nog niet begonnen is; want in zulke onderwerpen, lydt het geheele Ligchaam, wanneer er een deel aangedaan word, en er volgen dus algemeene Stuiptrekkingen. Maar wanneer het gevoel en de aandoening van een deel begint, werkt yder deel in zeker opzigt voor zich zelf, en heeft dus zyne eigen byzonderheid; zo dat wanneer er eene plaatselyke ziekte, plaats krygt in een Kind dat zeer jong

is, is dezelve bekwaam om eene algemeene *dispositie* of gesteldheid tot sympathie te geven, maar is het kind ouder, dan word het vermogen van de sympathie byzonder; wyl het dan in de gesteldheid niet is van een algemeen medegevoel (*consensus*) der deelen, maar men ziet, dat een deel meer geschiktheid heeft, dan de overige voor eene plaatselyke aandoening, dus word de geheele geschiktheid tot *Sympathie*, tot een byzonder deel gerigt, en dit krygt medegevoel (*Sympathiseert*) volgens zyne eigen byzondere werking. Dit spruit uit de verschillende werktuigen, die allengskens meer hunne eigen onafhangelijke aandoeningen verkrygen, naar maate het kind groeid, en dus trapsgewyze het vermogen verliezen om met andere te sympathiseeren; zo dat op den Ouderdom van zes jaaren er weinige deelen lyden, behalven die, welke onmiddelyk aangedaan zyn; en in volwasfenen, in welke de Tanden doorbreeken, vinden wy altoos, dat de Pyn en andere toevallen alleen dat deel aandoen, of dat er alleen eene plaatselyke Sympathie plaats neemt, gelyk het zwellen van die zyde van het aangezicht.

Maar wanneer de toevallen meer bepaald worden, is het lydende deel ook meest sterker aangedaan, dan wanneer hetzelve het Vermogen heeft, van andere deelen aan te doen, derhalven vinden wy, dat in volwasfenen de pyn van het doorbreeken eener Kies gemeenlyk buitengemeen sterk is; en dat de plaatselyke Inflammatie zeer aanmerkelyk is, en dikwyls lang duurt (*zie derde geval*.) Dit is het geval niet in Kinderen: hunne Pyn schynt zo sterk niet, en wy zyn verzekerd, dat de *Inflammatie* zo zwaar niet is, en dat zy aan de lydende deelen bepaald is, en zich niet over het geheele aangezicht verspreid, zo dat in Kinderen de toevallen der *Sympathie* dikwyls sterker zyn, dan die der deelen die lyden zelve. Maar het is egter eene uitgemaakte zaak, dat de toevallen van het uitkomen der Tanden in volwasfenen tot de onmiddelyk aangedaane deelen bepaald zyn; het is egter niet altyd en zekerlyk aldus; want somtyds, gelyk uit het vierde geval blyken zal, kan men ook uit de *Sympathie* zulke sterke toevallen krygen, als men zich verbeelden kan; het geen men moet toeschryven aan eene byzondere gesteldheid van het Ligchaam tot eene algemeene *Sympathie*; deze Pynen komen in volwasfenen somtyds wederom, en hebben hunne regelmatige en vaste Tydstippen, uit welke Omstandigheden zy dikwerf onderfeld worden, scherp te worden aangezet, en men heeft er de *Kina* wortel tegen aangeprezen, maar zonder eenige groote uitwerking; desgelyks heeft men de geneesmiddelen tegens de Jigt (*Rheumatismus*) gebruikt, maar met weinig gevolg. Wanneer een Tand zal doorbreeken, dan openbaart zich de oorzaak der ziekte; en met het doorsnyden van het Tandvleesch is de geneezing volbragt, maar het Onge- mak zal wederkomen, wanneer het gebeurt, dat het Tandvleesch over den Tand fluit, t welk het ligtelyk doen zal, wanneer de Tand wat diep ligt, en de-

ze Tand en groeijen gemeenlyk traager dan de andere, en vooral die, welke zeer laat voor den dag koomen, en worden dus oorzaaken van het dikwyls wederkeeren van veele toevallen. Het is geen gemakkelyk stuk, te bepalen, hoe ver Kinderen in deze Omstandigheid aan de aanvallen van dit ongemak onderhevig zyn; maar veele van hunne *Sympathetische* toevallen, verdwynen en komen weder, het geen toont, dat zy dus hunne verscherping (*exacerbatio*) hebben.

O V E R D E G E N E E Z I N G.

De Geneezing der ongemakken, die uit het uitkomen der Tand en voortkomen, kan alleen plaatselyk en voor eenen tyd zyn, of schoon zy op de wezentlyke plaats van het ongemak gerigt is; en inderdaad elke wyze van geneezing die derwaards niet heen strekt is zonder goed gevog, wyl de geneezing niets anders doet dan de uitwerking weg neemen. *Opiaten* zullen wel de aanprikkeling in eenen zekeren trap wegneemen, door de gevoeligheid van dat deel te verstoppen; maar het is zekerlyk beter, de oorzaak in eens weg te neemen, dan van tyd tot tyd pogingen te doen, om de uitwerking weg te neemen of te verzagten.

Wanneer de *sympathie* of het mede gevoel maar in een deel is, en niet in een levens deel, is het beter het zelve te laten, dan te geneezen, om dat het dan algemeen zoude worden; by voorbeeld het is eene *Diarrhoea*; dan is het best dezelve haaren gang te laten gaan, of dezelve te matigen, wanneer zy te sterk is, het geen dikwyls gebeurt. Ik heb gevallen bygewoond, in welke de Maag en Ingewanden zo sterk aangedaan waren, dat zy den dood veroorzaakten, dewyl de weinige hoeveelheid van spyzen, die de maag innam, door de Ingewanden te rug gestooten wierd.

O V E R H E T D O O R S N Y D E N V A N H E T T A N D V L E E S C H.

Zo ver de Ondervinding my geleerd heeft, is de eenige geneeswyze het Tandvleesch door te snyden, tot dat de Tand en te voorschyn komen. Dit geschied, of om de spanning van het Tandvleesch, die door den groei van den Tand veroorzaakt word, voor te komen, of om eene verzwearing te beletten, die anderzints plaats zoude neemen.

Het gebeurt dikwyls, voornamentlyk, wanneer de *operatie* vroeg in deze ziekte of dit ongemak gedaan word, dat het Tandvleesch zich weder over den Tand vereenigt, in welk geval dezelve toevallen plaats grypen, en op dezelve wyze moeten weggenoomen worden.

Ik heb de *operatie* tien maalen op denzelfden Tand gedaan, wanneer het ongemak even zo dikwyls wederkwam, en telkens waren de toevallen volkomen weggenoomen.

Men heeft verzekerd, dat het genoeg was, het Tandvleesch eens door te snyden, niet slegts om de tegenswoordige, maar ook toekomstende kwaade toevallen weg te neemen, die uit dezelfde oorzaak voortkomen. Dit wordt door de ondervinding tegen gesproken, en door de bekende wetten der dierlyke Huishouding; want het gebeurt dikwyls, dat het Tandvleesch door zyne dikte, of andere oorzaken over den Tand groeit, en de instorting is zo erg als het origineel ongemak.

Een gemeen vooroordeel gaat boven deze geneeswyze. Men werpt tegen, dat indien het Tandvleesch zo vroeg doorgesneden wordt, dat het eene weder vereeniging toelaat; het *gecicatrifeerde* deel, harder dan het Tandvleesch zelf zyn zal, en de Tand dus met meer moeite doorbreekt, en meer pyn veroorzaakt; maar dit slyd tegen de ondervinding; want ik heb ondervonden, dat alle de deelen die gewond of gekwetst geweest zyn, altoos meer gereed geweest zyn om aan de persing toe te geeven, of aan een ander ongemak, dat of het deel zelf of de gesteldheid (*constitutie*) aandoet: yder operatie derhalven maakt den doorgang van den Tand gemakkelyker.

Wanneer de Tand begint pynlyk te worden, vinden wy dat hy reeds zo ver is, dat men hem door het Tandvleesch zien en onderscheiden kan.

De Voortanden worden het eerst gezien, niet aan den rand van het Tandvleesch, maar aan de voorzyde, alwaar zy eene dikte maaken, die witter is, dan de andere deelen, en men kan zien dat het Tandvleesch breeder is, dan gewoonlyk. Op dit tydftip moet het Tandvleesch vry diep ingesneden worden, tot dat men den Tand met het Lancet voelt, anders kan de operatie geene uitwerking doen; dit is een algemeene regel ten opzigte van de diepte der insnyding in alle gevallen.

Wanneer de Kiezen in het Tandvleesch schieten, dan zetten zy den rand van het Tandvleesch uit, en maaken hem breeder; deze Tandten kunnen ligter door het Lancet ontdekt worden, dan de Voortanden.

Deze operatie moet niet met een fyn gepunt werktuig gedaan worden, gelyk een gemeen Lancet, om dat de punt zeer ligt tegen den Tand zoude afspringen, het welk het werktuig onbekwaam zoude maaken, om meer gebruikt te kunnen worden, indien er meer insnydingen vereischt wierden.

Een gemeen Lancet met eene ronde punt is een zeer goed werktuig, maar een werktuig gelyk een vliem is van eene nog betere gedaante.

Er is geen groote handigheid in deze operatie nodig, wyl het Tandvleesch zeer ongevoelig is, en om door het geheele Tandvleesch te snyden dat men den Tand voelt, wanneer hy wat diep ligt, word eenige kragt vereischt.

Het

Het Tandvleesch zal een weinig bloeden, het geen van nut is tegen de Inflammatie. Ik heb nooit een geval gezien, alwaar die bloeding een ongemak maakte, dat gevaarlijk was. Ik geloof ook niet, dat er veel zwaarigheid is, in het te stempen; men moet er niets opleggen, wyl het Tandvleesch zich schie-lyk vereenigt, met het eerste deel van den Tand, indien dezelve diep ligt, en indien dezelve aan de Oppervlakte ligt, dan slaat zich het dunne Tandvleesch agterwaards over en laat denzelven bloot en valt af.

Het uitkomen van de *Wysheids-Tanden* is dikwyls verzeld met een onge- mak, dat men by de *anderen* niet vind, en dat, geloof ik, geschied alleen, om dat zy laat uitkomen: by voorbeeld, wanneer de Kaakbeenderen hunnen vollen groei hebben; dus is er gebrek aan plaats in de Kaakbeenderen voor deze laat komende Tand; eene omstandigheid, die de andere ongemakken, die uit het uitkomen der Tand en ontstaan, vermeerdert. Wanneer dit plaats heeft in het opperkaakbeen, word de Tand dikwyls gedwongen naar agteren te groeijen, en in zulk eene plaatsing drukt zy dikwyls den binnensten hoek van het kroonsgewyze uitsteekzel in het sluiten van den Mond, en veroorzaakt groote Pyn. Wanneer het in het Onderkaakbeen plaats heeft, dan blyven fommige deelen van den Tand onder het uitsteekzel verborgen liggen, en worden gedekt door de zagte deelen, die altoos gevaar loop en, om gekwest te worden tuschen dien Tand en den tegen over den zelve staanden; in deze gevallen is het ten hoogsten nodig het Tandvleesch te openen, doch dit zelfs voldoet dikwyls niet; niets dan het trekken van den Tand kan het kwaad in veele gevallen wegneemen.

GEVALLEN.

IK zal eindelyk de historien van zulke gevallen opgeeven, die tot voorbeelden kunnen strekken van elk toeval in het uitkomen der Tand. Ik zal alleen eenige weinige bybrengen, die byzonder zyn, en welke buiten gemeenzynde, de bekwaamheid der geneezing, die ik aanbevolen heb, te beeter zullen versterken.

I. GEVAL. Een jong Kind, wierd aangetast door famentrekkingen van de buigspieren der vingers, en teenen; deze trekkingen waren zo sterk, dat de Vingers en de duim altoos krom waren, en zo onregelmatig, dat zy verdraaid scheenen. Men gaf allerley foort van geneesmiddelen tegen de stui-
pen, gedurende de verscheiden maanden, doch zonder vrucht.

Ik scarificeerde het Tandvleesch onder den Tand, en in minder dan een half uur hielden alle de trekkingen op. Dit echter hielp voor eenen tyd, het Tandvleesch genas, de Tand groeiden op, en vulden de nieuwe ruimte, die door de insnydingen gemaakt was; en dezelfde toevallen kwamen ten tweedenmaale weder.

De eerste operatie wierd herhaald met het zelfde gevolg.

II. GEVAL. Een Jongetje van twee jaaren, kreeg een' aanval van pyn en moeijelykheid in het Watermaaken, en loosde Etter door den Pisleider. Ik duchte, dat dit kind mogelyk op de eene of andere wyze door de Venusziekte aangetast was, en myn agterdocht viel natuurlyker wyze op de Minne.

Dit ongemak verminderde somtyds, en verdween, doch keerde telkens weder. Men bemerkte ten laatsten, dat het telkens wederkwam, wanneer een nieuwe Tand uitkwam; dit gebeurde zo dikwyls, zo regelmatig en standvastig, dat er geene rede van twyffeling overbleef, dat dit de waare oorzaak niet zyn zoude.

III. GEVAL. Eene Juffer van vyf of zes en twintig jaaren, werd met eene zeer sterke pyn in het bovenkaakbeen geplaagd, die zich ten laasten over de geheele zyde van het aangezicht uitstreckte, even als eene zwaare Tandpyn, die door koude veroorzaakt was, en werd met eene koorts verzeld; men behandelde het eerst als eene koude, doch dewyl de pyn bleef duuren, onderstelde men naderhand, dat het in het zenuwgestel plaats had.

Het geval werd my uit het Land overgeschreeven, en ik gaf, op het verhaal der toevallen, de best mogelyke onderrigtingen.

Eenige Maanden naderhand kwam de Juffer te *Londen*, steeds over hetzelfde ongemak klagende; na dat ik den mond beschouwd had, zag ik dat een van de punten van den Wysheids-Tand op het uitkomen stond. Ik sneed het Tandvleesch door, en het ongemak verdween op het ogenblik.

Eene Juffer van denzelfden Ouderdom, werd met eene hevige pyn in de Linker zyde van het aangezicht geplaagd. Deze pyn hield eenen vasten en regelmatigen tyd, en kwam altoos des avonds ten zes uren aan. Zy gebruikte de *Kina*, doch zonder vrucht. Zy nam *Antimonie* en *Dovards* poeders, die even weinig uitwerking deden, maar een van de punten van de Wysheids-Tanden in den opperkaak van dezelfde zyde toonde de oorzaak en de geneeswyze aan; het Tandvleesch werd doorgesneeden, en de Pyn hield op.

